

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ
Факультет урбаністики та просторового планування

Допущено до захисту:

завідувач кафедри права та
публічного управління,
д. ю. н.
_____ В. В. Нікітін

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності
281 “Публічне управління та адміністрування” на тему:
ЗАХОДИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У
СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

Виконав:
студент групи ПУАм-24
Чупира Ігор Вікторович

Керівник:
к. держ.упр., доцент
_____ Д. Ю. Хлапонін

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

- 1.1 Поняття, види та форми корупції
- 1.2 Класифікація чинників виникнення корупції у сфері публічного управління
- 1.3 Особливості прояву корупції у сфері публічного управління

Висновок до Розділу 1

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

- 2.1 Правові засади реалізації антикорупційної політики у сфері публічного управління України
- 2.2 Інституційні засади запобігання корупції у сфері публічного управління України
- 2.3 Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції у сфері публічного управління та можливості його адаптації в Україні

Висновок до Розділу 2

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

- 3.1 Проблемні аспекти запобігання та протидії корупції у сфері публічного управління України
- 3.2 Практичні рекомендації щодо підвищення ефективності запобігання та протидії корупції у сфері публічного управління України

Висновок до Розділу 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми роботи. У сучасному суспільстві спостерігається посилення небезпечних тенденцій: зростання хабарництва та корупції охоплює всі державні рівні, перетворюючи їх у ключові елементи громадського життя. Це явище, що охопило більшість органів публічного управління «вірусом корупції», призводить до занепаду соціально-економічної сфери, погіршення діяльності правоохоронних та судових органів, систем освіти та охорони здоров'я. Все це гальмує необхідність соціально-економічних реформ, ускладнює досягнення цілей сталого розвитку та адаптацію до європейських стандартів. Корупція не тільки обмежує соціальні, політичні та громадянські права, але й заважає чесним громадянам займати державні посади, сприяє відчуженню певних соціальних шарів, веде до правового нігілізму і втрати довіри до можливості створення в Україні демократичного, соціального і правового порядку. В результаті, корупція серйозно шкодить авторитету влади та економіці, а в умовах війни також знижує міжнародний престиж країни, загрожуючи її економічній безпеці.

Питання сутності та природи корупції у сфері публічного управління досліджуються в наукових працях Пінчука В.І., Мартинова Д. Ю., Обушної Н. І., Мирославського С.В., Лещенко А.В., Головкина Б.М., Гулака О. В., Курило В. І., Дубчака Л. М., Бхандарі М., Самодай В., Ковтуна Г., Предко М., Оленцевича Н. В., Цаль-Цалко Ю. С., Якобчука В. П., Косянчука С. Г. Питання зарубіжного досвіду запобігання корупції в сфері публічного управління оглянуто у наукових працях Ковальчука М.О., Швидкого Я.Ю., Шевчук О.А., Мельника О.Г., Злівко С., Раньєрі Р., Ярмакі Х.П., Мирославського С.В. та ін.. Досліджуючи досвід інших країн, українські вчені оглядають також й можливість його імплементацію в Україні. Окрема група публікацій присвячена питанням боротьби з корупцією в умовах воєнного стану. Це насамперед статті Фердмана Г., Акімової Л., Гречанюк Р., Ключника А.В., Гусенк А.А., Шило С.М.

та ін. Проте деякі питання щодо заходів та механізмів подання корупції у сфері публічного управління в умовах воєнного часу залишаються все ще недослідженими.

Мета дослідження – удосконалити механізми запобігання та протидії корупції у сфері публічного управління України.

Для цього були поставлені наступні **завдання**:

- охарактеризувати теоретичні засади запобігання та протидії корупції у сфері публічного управління
- проаналізувати правові засади реалізації антикорупційної політики у сфері публічного управління України
- визначити інституційні засади запобігання корупції у сфері публічного управління України
- описати міжнародний досвід запобігання та протидії корупції у сфері публічного управління та можливості його адаптації в Україні
- визначити проблемні аспекти запобігання та протидії корупції у сфері публічного управління України
- розробити практичні рекомендації щодо підвищення ефективності запобігання та протидії корупції у сфері публічного управління України

Об'єкт дослідження – процес запобігання та протидії корупції у сфері публічного управління України.

Предмет дослідження – заходи та механізми запобігання та протидії корупції у сфері публічного управління України.

Методи дослідження. Методи, які були застосовані в дослідженні, включають як загальнонаукові, так і спеціалізовані підходи (серед яких системний, історико-ретроспективний, структурно-функціональний, а також методи аналізу, синтезу, узагальнення, систематизації, індукції, дедукції та ін.). В роботі застосовані різні методики для вирішення визначених завдань: історичний метод дозволив розглянути специфіку феномену корупції як соціального явища; порівняльний метод виявив протиріччя у сучасних теоріях

державного управління в оцінці ефективності механізмів боротьби з корупцією; методи групування використано для виділення видів та форм корупції; метод систематизації дозволив визначити причини та фактори її виникнення. Метод узагальнення допоміг виявити особливості прояву корупції в сфері публічного управління та розвитку державних механізмів протидії корупції; соціологічний аналіз використано для визначення критеріїв оцінки корупції; графічний метод сприяв візуалізації аналізованих даних та процесів; метод узагальнень дозволив обґрунтувати практичні рекомендації щодо ефективного запобігання корупції в структурах публічної влади.

Практичне значення полягає у розробці заходів щодо підвищення ефективності протидії корупції у сфері публічного управління України.

Перший розділ досліджено поняття, види та форми корупції; оглянути класифікації чинників виникнення корупції; визначено особливості прояву корупції у сфері публічного управління. У другому розділі буде проаналізовано правові аспекти реалізації антикорупційної політики в Україні у сфері публічного управління; проаналізовано інституційні засади запобігання корупції у публічному управлінні; оглянуто проблемні аспекти протидії корупції у сфері публічного управління України. У третьому розділі наведено світовий досвід запобігання корупції у сфері публічного управління та можливості його адаптації в Україні та заходи щодо вдосконалення механізмів подолання корупції в сфері публічного управління.

Дана робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних літературних джерел. Основний зміст роботи викладено на 77 сторінках друкованого тексту. Робота містить 4 таблиці та 8 рисунків, а також 2 додатки. Список використаних джерел налічує 86 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

1.1 Поняття, види та форми корупції

Корупція вважається однією з головних загроз для будь-якого суспільства, оскільки вона створює економічні, соціальні та політичні ризики. Її руйнівний вплив помітний у зменшенні авторитету державної влади, ерозії моральних цінностей, збільшенні корумпованості чиновників та їхніх зв'язків з кримінальними структурами, а також у загрозі виникнення псевдогромадських відносин. Корупція серйозно впливає на соціальні аспекти, включаючи політичну, культурну та економічну сфери, призводячи до критичних змін у масштабах суспільного життя. Вона також впливає на соціальне та адміністративне середовище службовців, спричиняючи трансформацію їх моральних норм та цінностей, в тому числі корпоративної культури [57, с. 67].

Слово «корупція» походить від латинського кореня, що означає «псувати, руйнувати, завдавати шкоди, фальсифікувати, викривляти», а в повсякденному значенні - використовувати державні повноваження для особистого збагачення або на користь інших осіб [39, с. 7]. Хоча сьогодні відсутнє єдине визначення терміну «корупція», розуміння цього явища є важливим з теоретичного та практичного поглядів. У таблиці 1.1 наведено сучасні трактування терміну «корупція».

Таблиця 1.1

Сучасні трактування терміну «корупція»

Джерело\автор	Визначення
ЗУ «Про запобігання корупції» [9]	корупція - використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю

	особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.
Кодекс поведінки посадової особи щодо підтримання правопорядку [15]	Це дії чи бездіяльності при виконанні обов'язків чи у зв'язку з такими обов'язками шляхом вимагання, прийняття подарунків, стимулів, коли мала місце визначена дія або бездіяльність.

Продовження табл. 1.1

Джерело\автор	Визначення
Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією [16]	Це пряме або опосередковане вимагання, давання, пропозицію, отримання хабара або іншої неправомірної вигоди чи можливості отримання, які порушують виконання належне обов'язку особою, котра отримує хабар.
Пінчук В. І. [56]	Є складним і багатогранним (економічним, політичним, правовим, морально-психологічним) соціальним явищем, змістом якого є система негативних думок, переконань, установок і поведінки державних інституцій, державних і недержавних посадових осіб.
Гура В. [27]	Це складне багатоаспектне системне явище, що полягає в неправомірному аморальному використанні особами, що мають владні чи управлінські повноваження, власного становища, статусу чи авторитету в особистих корисливо-егоїстичних інтересах з метою збагачення чи отримання іншого роду преференції для себе чи інших осіб за рахунок держави або її громадян.
Мельченко В., Деркаченко Ю. [46]	Це протизаконна експлуатація особою власних владних повноважень (посадового становища) з метою отримання вигоди матеріального чи нематеріального характеру у власних інтересах або для інших осіб.
Гарматюк В. О. [23]	Це суспільно небезпечне явище, зумовлене кризовими особливостями суспільного розвитку країни, яке характеризується свідомим порушенням правових і етичних норм у здійсненні владних повноважень посадовими особами, з одного боку, та зацікавленими суб'єктами – з другого, що призводить до негативних наслідків у всіх сферах суспільного життя.
Калугіна І.О. [33]	Це складне соціально-політичне і економічне явище, що складається з комплексу протиправних дій різної спрямованості і мети (хабарництво, лобізм, корупційний фаворитизм, корупційний протекціонізм та ін.).
Яковенко С.Б. [68]	Це використання особою свого службового становища та/або владних повноважень з метою отримання матеріальної та нематеріальної вигоди особисто або для інших осіб, що тягне за собою порушення закону.

Особливу увагу привертають інтерпретації сутності корупції закордонними дослідниками. У рамках біхевіористського підходу корупцію розглядають як зловживання службовим становищем, повноваженнями або ресурсами для отримання особистої вигоди. Визначення понять «зловживання», «суспільне» та «приватне» стикається зі складністю встановлення

«об'єктивних» критеріїв. Прихильники біхевіористського підходу вказують, що такі критерії можна знайти в конкретних законах чи інструкціях, а також враховувати «суспільний інтерес» і норми громадської думки чи культурні стандарти. Важливим аспектом є реакція суспільства або його окремих верств на конкретний випадок корупції.

«Об'єктивний» підхід до розуміння корупції зазвичай зосереджується на трьох категоріях:

1. Бюрократичний апарат. Наприклад, Дж.С. Найєм вважає корупцією поведінку посадовців, яка відхиляється від встановлених правил задля отримання матеріальної чи статусної вигоди для себе, родини чи близького оточення, порушуючи обмеження на втручання з особистих мотивів у виконання службових обов'язків [51, с. 104].

2. Ринок. На думку Дж. Ван Клавера, корумпований чиновник сприймає свою посаду як приватне підприємство, яке приносить прибуток, максимізація якого залежить від ринкової кон'юнктури та вмінь чиновника ефективно використовувати свої можливості. Посада стає інструментом отримання прибутку [51, с. 104].

3. Суспільний інтерес. А. Рогоу та Д. Лассвелл наголошують, що корупція порушує відповідальність перед суспільством, адже посадовець ставить власні інтереси вище громадських, що руйнує державу [39, с. 89].

Модель «шеф - агент - клієнт» аналізує внутрішні взаємодії в бюрократичному апараті. Чиновник (агент) діє в системі відносин між особою, яка наділена владними повноваженнями (шефом), і приватною особою (клієнтом). Одним із перших описав цю модель Е.К. Бенфілд, зазначивши, що корупція виникає, коли уповноважений діє у власних інтересах, порушуючи закон, і може приховати це від уповноважувача [71, с. 67].

У неокласичній теорії корупція визначається як зловживання на основі правових і суспільних норм, що формують систему громадського порядку. У концепції «опосередкованої корупції» М. Томпсона [39, с. 96] цей феномен має такі ознаки:

- Чиновник отримує винагороду, яка використовується для політичних цілей і не карається як звичайна корупція.
- Неприйнятна винагорода або спосіб її забезпечення.
- Зв'язок між винагородою і вигодою шкодить демократичному процесу, навіть якщо чиновник не керується корупційними мотивами.

Таким чином, ця концепція поєднує сучасне розуміння корупції з поняттям системної корупції.

Отже, під поняттям «корупція» слід визначати суспільно небезпечне багатогранне явище, що полягає у неправомірному використанні посадовими чи уповноваженими особами своїх владних повноважень або службового становища задля отримання особистої вигоди чи переваг для себе чи пов'язаних осіб, що порушує правові, етичні й моральні норми та призводить до негативних наслідків у соціальній, політичній, економічній та інших сферах суспільного життя.

Варто зазначити, що корупційні дії можуть проявлятися у різних формах. Тому доцільно звернути увагу на класифікації, запропоновані сучасними науковцями. Складна та багатокритеріальна класифікація, що розроблена В.В. Кузменком та М.В. Фоміною [62]. Вони поділяють корупцію за формою прояву та видами, використовуючи різні критерії. Ця класифікація проаналізована на рис. А.1, Додатку А.

Дослідники Гарашук В.М. та Мухатаєв А.О. [22] виділили такі чотири рівні корупції:

1) «Високорівнева» («елітарна») корупція, яка властива представникам вищих органів влади. На цьому рівні формуються корупційні схеми та мережі, що несуть найбільшу загрозу державі, адже корупціонери контролюють бюджетні кошти та державне майно.

2) Корупція «середнього рівня» (регіональна), коли через обмежені повноваження корупціонери на цьому рівні використовують державну власність для особистих цілей. Фінансові потоки меншого обсягу, а значні об'єкти державної власності перебувають під обмеженим контролем.

3) «Низова» корупція здійснюється особами, які беруть участь у розробці управлінських рішень, видачі дозволів, виконанні контролюючих функцій, або притягненні до відповідальності. Громадяни часто стикаються з цим видом корупції, що формує негативне ставлення до державного апарату загалом.

4) Корупція «злиднів» притаманна дрібним службовцям, які через матеріальні труднощі вдаються до ситуативних корупційних дій. Хоча такі службовці інколи мають високий моральний рівень і не схильні до корупції, низькі зарплати змушують їх порушувати закон. Небезпека цього рівня полягає у тому, що людина може звикнути до додаткового доходу та почати систематично брати участь у корупційних схемах [22, с. 20].

Гаращук В.М. та Мухатаєв А.О. також пропонують класифікувати корупцію за такими критеріями:

1. Сфери діяльності: економічна, політична, побутова.
2. Гілки влади: судова, виконавча, законодавча; а також у правоохоронних та контрольно-наглядових органах.
3. Часова ознака: постійна або ситуативна [22, с. 24–32].

Класифікація вчених С.М. Клімова та Т.В. Ковальова [35] багато у чому співпадає з наведеною вище, проте є й відмінні аспекти. Так вчені пропонують виділяти наступні напрями та прояви корупції:

- 1) з огляду на тих, хто бере хабар: державна, політична, комерційна корупція;
- 2) з огляду на тих, хто дає хабар: кримінальний, індивідуальний та підприємницький хабар;
- 3) форма вигоди від корупції: гроші, обмін послугами, вигода іншого майнового типу;
- 4) мета хабара: прискорювальний, гальмівний, за «добре ставлення».

Яковенко С.Б. [68] пропонує викоремити два основні критерії класифікації — управлінський (рівень поширення корупції) та матеріальний (рівень суми неправомірної вигоди):

- 1) управлінський рівень: політична (вища) корупція, управлінська (середня) корупція, дрібна (побутова) корупція;
- 2) матеріальний рівень неправомірної вигоди: дорівнює або більше 500 мінімальних заробітних плат — «вища» корупція; від 500 до 50 мінімальних заробітних плат — «середня» корупція; до 50 мінімальних заробітних плат — «дрібна» корупція.

Гура В. [27] вказує, що корупція поділяється на побутову, ділову та корупцію на вищому рівні. Побутова корупція зустрічається у взаємодіях громадян із держслужбовцями, наприклад, з лікарями чи вчителями. Ділова корупція відбувається між бізнесом і владою, а корупція верховної влади включає підкуп вищих чиновників для здобуття підтримки законопроектів. За сферами прояву корупцію розрізняють на політичну, публічну службу, судову систему, економіку та соціальну сферу. Залежно від рівня, корупцію поділяють на верхівкову, середню та низову, а також на злиденну. Внутрішня корупція відбувається всередині однієї організації, зовнішня - між організацією та приватними особами. За ступенем регулярності виділяють епізодичну, систематичну корупцію та клептократію. Вигода в корупційних діях може мати форму хабарів, послуг або грошових виплат. За ступенем централізації корупція буває децентралізована, централізована «знизу-вгору» та «згори-вниз».

Узагальнена класифікація видів корупції наведена у таблиці А.1 Додатку А.

Отже, корупція як соціально-політичне явище виникає у суспільстві і має свою вартість в соціальному контексті. Вона адаптується до змін у соціальних умовах, має історичні корені та глобальний вплив. Корупція втручається в ключові соціальні процеси, стаючи значущим явищем в економічному, соціальному, правовому, політичному, психологічному та моральному вимірах. По суті, корупція є формою обмінних відносин, яка зв'язує різні інституції та окремих осіб в єдину соціальну систему.

1.2 Класифікація чинників виникнення корупції у сфері публічного управління

Жодна з соціально-економічних систем не володіє повним імунітетом від корупції. Вона змінює обсяги та форми прояву, тому такі злочини неможна ліквідувати в державі. Можна зменшити рівень корупції, локалізувати сферу розповсюдження, знизити ризики корупційних проявів, їх вплив на соціальні процеси. Такий шлях називається контролем над корупцією. Історичний аналіз боротьби з корупцією демонструє, що правопорушення зазвичай вчиняли індивідууми з певними владними повноваженнями. Внаслідок цього, особи, що здійснюють корупційні дії, часто представляють владні кола. Крім цього, корупційні вчинки часто мають однорідний характер, який повторюється в різні часи і в різних місцях [43; 49].

У юридичній літературі визначають причини та умови, що сприяють виникненню корупції чи створюють сприятливе середовище для її прояву, як основні чинники корупційних правопорушень.

Причини корупції — це соціальні явища, які ініціюють корупційні дії осіб. Умови корупції — це обставини, які, хоч і не породжують корупцію напяму, але створюють умови для її розвитку. Без цих умов причини не зможуть проявити свій вплив на наслідки.

Детермінанти корупції — це комплекс причин та умов у рамках певної соціально-економічної системи, які визначають та обумовлюють прояви корупції чи корупційних злочинів. Ці детермінанти можуть класифікуватися за різними критеріями залежно від їхнього впливу та природи.

Так, детермінанти корупції можна класифікувати залежно від сфери управління, де вони проявляються:

- 1) В державному управлінському секторі;
- 2) В муніципальному управлінському секторі;
- 3) В приватному секторі, де не має безпосереднього впливу державних або муніципальних органів влади.

Щодо рівня впливу, виділяють:

- 1) Причини правопорушень загалом;
- 2) Причини, що сприяють корупції;
- 3) Причини специфічних корупційних правопорушень;
- 4) Умови, які фасилітують корупційні дії [31, с. 99].

У соціальному контексті причини та наслідки корупції проявляються через людську свідомість. Тому для аналізу причин корупційної поведінки критично важливо враховувати моральні, психологічні та соціально-психологічні аспекти особистості, які є ключовими детермінантами такої поведінки. Об'єктивні соціальні явища формують основу для суб'єктивних причин корупційних дій. Аналізуючи ланцюг причин та наслідків корупційної поведінки, можна виділити вплив політичних, правових, економічних та інших факторів. Науковці класифікують детермінанти корупції залежно від їх змісту та сфери впливу на економічні, політичні, правові, морально-психологічні, організаційно-управлінські та інші категорії [31, с. 99].

- 1) Політичні детермінанти корупції і корупційної злочинності:
 - Відсутність реальної політичної волі до боротьби з корупцією на вищих рівнях управління, коли політичні гасла заміщають справжні дії;
 - Відчуження громадян від влади та їх залежність від чиновників, що вимушує їх вдаватися до хабарництва для задоволення власних потреб;
 - Недостатній контроль за діяльністю посадових осіб, що дозволяє деяким з них довготривало отримувати хабарі та використовувати службове становище для особистого збагачення;
 - Велика кількість державних службовців, що ускладнює ефективний контроль за їхньою діяльністю, забезпечення достатніх ресурсів для їх утримання і збільшує ризики корупційних порушень [41, с. 45].
- 2) Економічні детермінанти корупції і корупційної злочинності:

- Низька заробітна плата службовців, яка не забезпечує комфортного рівня життя, спонукає до участі в корупційних діях на нижчих рівнях;
- Економічна нестабільність та висока інфляція, яка знецінює грошові заощадження, стимулює службовців шукати альтернативні (корупційні) джерела доходу;
- Високі податкові ставки та страхові внески, які провокують ухилення від їх сплати шляхом корупції серед податкових працівників;
- Наявність великої кількості заможних осіб та організацій, які мають ресурси для підкупу;
- Отримання прибутків через корупційні схеми, такі як усунення конкурентів або здобуття неринкових переваг;
- Недостатнє фінансування заходів з запобігання корупції порівняно з коштами, що витрачаються на переслідування корупційних злочинів [41, с. 46].

3) Правові та правозастосовні детермінанти корупції і корупційної злочинності:

- Недосконалість антикорупційного законодавства, наприклад, відсутність норм про посередництво у підкупі;
- Присутність в законодавчих актах факторів, що сприяють корупції;
- Низький рівень розкриття корупційних злочинів і їх прихованість;
- Ліберальний підхід судів до вироків корупціонерам, з перевагою штрафів чи умовних покарань;

– Складність процесу притягнення до відповідальності за корупційні злочини [50].

4) Моральні та психологічні детермінанти корупції і корупційної злочинності:

– Спотворення моральної свідомості, коли переваги намагаються здобути будь-якими способами;

– Переконавання в нормальності корупції як засобу досягнення мети, подібно до чайових;

– Готовність давати хабарі для уникнення відповідальності, отримання благ чи позитивного ставлення від начальства;

– Низький рівень правових знань серед населення, що зумовлює їх залежність від правової необізнаності;

– Відчуття безкарності та низький ризик залучення до відповідальності;

– Традиції корупційної поведінки та конформізм, що виражається у пасивному прийнятті існуючих порядків;

– Сприйняття державної або муніципальної служби як засобу особистого збагачення [61, с. 440].

5) Організаційно-управлінські детермінанти:

– Низька ефективність профілактичних заходів, що здійснюють державні правоохоронні та контрольні органи;

- Неєфективність кадрових служб у підборі чесних, морально стійких і відданих державній службі працівників;
- Слабка контрольна та наглядова діяльність з боку вищих органів влади, прокуратури та інших контролюючих структур;
- Відсутність достатньої та об'єктивної інформації про поширеність, динаміку та географію корупційних злочинів, а також про ступінь ураженості корупцією різних сфер господарської діяльності та державного управління [54, с. 118].

Варто підкреслити, що корупція не обмежується лише прийняттям хабарів чи обіцянок неправомірної вигоди службовими особами. Це явище охоплює систематичні порушення правових норм, що призводять до деградації та руйнування державної структури. Однією з ключових причин корупції як соціально-правового феномену є конфлікт між індивідуальними і суспільними інтересами, який під певними умовами може набувати руйнівних форм. Особи з владними повноваженнями можуть відмовлятися від загальноприйнятих суспільних цінностей і норм, що є основою соціального порядку. Це спонукає їх використовувати будь-які доступні способи для досягнення особистих цілей, створюючи передумови для соціально-правових конфліктів. Таким чином, корупція має глибокі соціальні корені [20, с. 48]. Тому з огляду на особливості суспільного життя, історичні витоки становлення країни чи континенту, географічні особливості, специфіку корупційних проявів виділяють західноєвропейську, азіатську, африканську та латиноамериканську моделі корупції.

Західноєвропейська модель корупції характеризується її низьким рівнем, що забезпечується високим рівнем культури і свідомості суспільства, несприйняттям корупції як певної аномалії, що порушує закон. Яскравими представниками західноєвропейської моделі корупції є Швейцарія, Франція, Фінляндія та Нідерланди. Азіатська модель корупції відзначається соціальним

різновидом корупції. Історичний розвиток, традиція та культура породили корупційні відносини, що тісно пов'язані з соціальними взаєминами: родинними, етнічними, корпоративними (корпорації часто стають для працівників сім'ю), земельними тощо. Африканська модель корупції сформувалась за умов неконсолідованої політичної влади, домовленостей та припинення боротьби між фінансово-бюрократичними групами, досягнення олігархічного консенсусу між ними і частиною політичної еліти. При цьому задовольняються лише найголовніші потреби населення задля уникнення соціальних конфліктів і відбувається деградування економіки. Латиноамериканська модель корупції характеризується зростанням могутності «тіньового» криміналізованого сектору економіки, який стає державою в державі [27, с. 79].

Таблиця 1.2

Фактори виникнення корупції в залежності від моделі

Модель корупції	Фактори виникнення корупції
Західноєвропейська модель	– Низький рівень суспільної свідомості, що призводить до толерування корупції. – Недостатні етичні стандарти у суспільстві. – Недоліки в правовому регулюванні або слабкий контроль за дотриманням законів.
Азіатська модель	– Історичні умови, що сприяють корупційним відносинам. – Пріоритет сімейних інтересів над суспільними. – Вплив етнічних груп на прийняття рішень. – Корпорації як сім'ї сприяють внутрішній корупції. – Корупція у сфері розподілу та використання землі.
Африканська модель	– Неконсолідованість влади веде до корупції. – Конфлікти між фінансово-бюрократичними групами.

	- Домовленості для взаємної вигоди між олігархами та політичною елітою. - Погіршення економіки сприяє корупції. - Задоволення лише базових потреб населення.
Латиноамериканська модель	- Розширення нелегального бізнесу. - Проникнення кримінальних структур в економіку. - Нездатність контролювати та регулювати економіку. - Співпраця чиновників з кримінальними елементами. - Економічні диспропорції сприяють участі в тіньовій економіці.

**сформовано автором*

За результатами дослідження вченого Д. Траймана виявлено, що найменший рівень корупції характерний для демократичних країн з вільною пресою, де є відкрита економіка та розвинута торгівля. У тих же країнах, головним чином які залежать від експорту сировини та палива, зі складною регулятивною та законодавчою системою, інфляційно нестабільною економікою, спостерігається високий рівень корумпованості серед чиновників [75, с. 402].

В Україні корупція має свої особливості: зростання політичної корупції; широке залучення у корупційні взаємовідносини працівників правоохоронних органів та судів; тісний зв'язок з економічною злочинністю та «тіньовою» економікою, які стали джерелом зростання масштабів корупції; створення потужних фінансово-політичних груп з кримінальною складовою; проникнення корупції в усі сфери життя суспільства і перетворення її на важливий елемент їх функціонування; формування в суспільстві терпимого ставлення до корупційних проявів і надання переваги неправим методам вирішення своїх проблем тощо [27, с. 79].

Сучасний стан корупції в Україні значною мірою визначений тривалими тенденціями та переходом від тоталітаризму до демократії. Сьогодні корупція у

державному та публічному управлінні досягла такого рівня, що сфери корупційної діяльності та організованої злочинності стають серйозними конкурентами держави у впливі на управління суспільними процесами. Сучасні організаційні форми корупції та її соціальні наслідки створюють реальну загрозу національній безпеці країни.

1.3 Особливості прояву корупції у сфері публічного управління

Публічне управління — це вид суспільно корисної діяльності, що включає різноманітні державні та комунальні органи, бюджетні установи та заклади. Основним фактором, що сприяє корупції у цій сфері, є можливість отримання активів, не через працю, а через використання службових повноважень [63].

Корупційні діяння в публічному управлінні мають такі ознаки:

- 1) Пряме заподіяння шкоди авторитету держави чи інтересам, захищеним законом;
- 2) Умисел особи на дії (чи бездіяльність), що шкодять інтересам держави;
- 3) Використання службового становища особою на шкоду державі;
- 4) Корисливі цілі або інша особиста зацікавленість особи;
- 5) Незаконне отримання особою матеріальних чи нематеріальних благ, послуг, переваг [81].

Таким чином, корупційна поведінка характеризується отриманням особою неправомірних вигод через використання свого службового положення або повноважень, що зазвичай охоплює хабарництво в різних формах — грошових, негрошових, у вигляді преференцій або пільг.

З точки зору економічної науки, корупція в сфері публічного управління заснована на бажанні особи досягти таких вигід, які перевищують можливі витрати часу чи ресурсів у разі дотримання офіційних правил та процедур. Це також включає усвідомлення, що потенційні втрати у разі розкриття її незаконних дій контролюючими органами є мінімальними. Така діяльність

економічного суб'єкта вважається економічно обґрунтованою, адже вона виявляє раціональність та прагматизм: максимізація прибутків при мінімальних витратах ресурсів та свідоме дотримання раціональних принципів, незалежно від формальних та неформальних інституційних бар'єрів. Людина економічна є вільною від моральних засад, вона активно та обережно намагається збагатитись, ігноруючи потреби інших і завжди прагнучи максимізувати власний дохід та мінімізувати витрати. Щодо економічних теорій корупції, слід виділити теорію статусної ренти, запропоновану П. Мауро, що описує корупцію як використання статусу посади для отримання вигід, та «агентську» модель корупції, за К. Е. Бенфілдом, яка припускає існування трьох агентів, взаємодія яких забезпечує можливість корупції. У сучасній теорії суспільного вибору акцент робиться на *rent-seeking behavior*, тобто поведінка, що спрямована на отримання ренти без додаткових зусиль у виробництві, яка має на меті перерозподіл прибутку шляхом впливу на державні структури. Ця теорія пояснює чому державні інституції приймають неефективні рішення, що суперечать логіці і здоровому глузду, і чому система боротьби з корупцією є недієвою. Також існує етичний підхід до аналізу корупції, який припускає, що корупція є наслідком етичних недоліків в системі управління, і рекомендує проведення реформ для встановлення ефективного управління на основі етичних принципів. Політекономічний аспект акцентує увагу на нелегітимному привласненні й реалізації публічними посадовими особами суспільних ресурсів будь-яких форм власності в особистих, вузькогрупових або корпоративних інтересах шляхом використання владних повноважень [53, с. 31].

Корупційні дії стають можливими при недостатній прозорості та контролі управлінських та економічних процесів, де деякі особи можуть доступатися до громадських ресурсів та самовільно ними розпоряджатися без належного суспільного нагляду. Суб'єкти корупції, хоч і діють в неформальних системах зі своїми цінностями, маскують свої дії, аби уникнути юридичних наслідків, проте без офіційної системи, що забезпечує їм посади та повноваження, їхня діяльність була б неможливою [44, с. 87].

Корупція може виявлятися на рівнях мікро і макро через кумівство, протекціонізм, лобіювання особистих інтересів, що веде до привласнення ресурсів та підтримки політичних структур, зорієнтованих не на суспільний добробут, а на власну вигоду [53, с. 29].

Корупція в сфері публічного управління наносить значну шкоду суспільствам та економікам, підриваючи демократичні цінності, знижуючи ефективність уряду, спотворюючи верховенство права та сприяючи збереженню соціальної нерівності. Також це загрожує національній безпеці, впливає на економічне зростання та знижує морально-етичні стандарти [58, с. 266].

Корупція понижує якість публічного управління. Наприклад, якщо посадовці призначаються через хабарі, це знижує професіоналізм у державних органах, викликає затримки у наданні послуг та створює додаткові бар'єри для громадян і бізнесу, що підриває довіру до інститутів [59, с. 23]. У сфері державних закупівель та розподілу коштів корупційні схеми ведуть до нераціонального використання ресурсів, підвищення державних витрат і зниження ефективності програм [73, с. 79].

Корупція також спричиняє політичну нестабільність, збільшення бюрократії та регуляторних бар'єрів. Т. Аїдт зазначає, що при низькій ефективності публічного управління корупцію використовують для подолання адміністративних перешкод, що наштовхує на необхідність покращення якості роботи цих інститутів для стимулювання економічного зростання [70, с. 282]. Однак це ускладнюється через корупційні бар'єри, які створюють додаткові труднощі для підприємництва. На додачу, корупція веде до «тінізації» економіки, що заміняє державні інститути і гальмує стабільний економічний розвиток. Антикорупційні реформи будуть ефективнішими, якщо вони проводяться швидко та радикально, під тиском громадськості та міжнародних організацій [37, с. 37].

Відсутність правових основ та політична нестабільність створюють умови для розповсюдження корупції, що часто призводить до криз, ускладнює проведення реформ і погіршує якість життя. Наприклад, у країнах з високим

рівнем корупції дохід на душу населення в середньому становить лише 30% від показників у країнах з низьким рівнем корупції, де також вищий рівень грамотності та значно нижча дитяча смертність [42].

Корупція також відштовхує зарубіжних і внутрішніх інвесторів, уникнення вкладень у економіку країни сповільнює економічний ріст, що негативно впливає на розвиток країни та погіршує рівень життя громадян, знижує товарообіг і надійність міжнародних угод [72, с. 6; 60].

Отже, корупція є серйозною загрозою для демократії, економічної стабільності, соціальної справедливості та міжнародного співробітництва. Її негативний вплив у загальному вигляді представлено у Додатку Б. Запобігання корупції є ключовим стратегічним напрямком, що вимагає комплексних заходів для зниження її розповсюдження та негативного впливу на суспільство. Ефективне використання міжнародних антикорупційних стандартів та національного законодавства є важливим для активізації антикорупційного механізму.

Антикорупційний механізм - це імплементація міжнародних антикорупційних стандартів у правову систему країни, практична реалізація державної антикорупційної політики, втілення антикорупційних ініціатив, міжнародна співпраця і діяльність громадських об'єднань у сфері запобігання та протидії корупції з метою захисту особи, суспільства, держави і бізнесу від корупційних посягань [24, с. 256].

Зазначений механізм включає приведення у відповідність національного законодавства до міжнародних антикорупційних стандартів, застосування уповноваженими суб'єктами положень антикорупційного законодавства країни, виконання антикорупційних програм, а також рекомендацій міжнародних організацій у сфері боротьби з корупцією. За великим рахунком, механізм запобігання корупції являє собою засоби досягнення мети, забезпечення конкретного результату у сфері протидії корупції.

Важливі складові антикорупційного механізму включають:

1) Загальні цілі, які полягають у захисті інтересів особистості, суспільства, держави та бізнесу, сприянні прозорості та ефективності управління, зменшенні корупції до прийнятних меж.

2) Об'єкти запобігання корупції:

- корупціогенні фактори, такі як системні інституційні, нормативно-правові та психологічні проблеми. Це може стосуватися різних галузей, наприклад, природних монополій, митної справи, податкової системи, користування природними і земельними ресурсами, управління державною власністю, бюджетними коштами, наданням адміністративних послуг та здійсненні правосуддя.

- Корупційні ризики в діяльності владних структур, місцевого самоврядування, юридичних осіб.

- Неправомірна поведінка посадових осіб, що впливає на державне управління.

3) Суб'єктів запобігання корупції

- Органи з загальними повноваженнями у цій сфері: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України;

- Спеціалізовані антикорупційні установи: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) та Спеціалізована антикорупційна прокуратура;

- Органи, які борються з корупцією у рамках своїх основних функцій: Національна поліція України, Служба безпеки України, Державне бюро розслідувань, Міністерство юстиції України, органи прокуратури, Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, отриманими від корупційних злочинів (АРМА).

Відповідно до Закону України від 10 листопада 2015 року № 772-VIII “Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів” цей орган називається відповідно “Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від

корупційних та інших злочинів”. Тому цей орган виконує свої функції також щодо активів, одержаних від інших злочинів Державна служба фінансового моніторингу;

- Учасники антикорупційних ініціатив: Рада бізнес-омбудсмена, міжнародні організації, громадські об'єднання та індивідуальні консультанти, які реалізують програми і впроваджують стандарти антикорупційної політики.

4) Методи боротьби з корупцією. Заходи обмеження і заборон, які включають вимоги та обмеження для посадових осіб; електронне декларування активів посадовцями; забезпечення відкритості та прозорості у діяльності органів влади; стимулювання доброчесності серед державних службовців; проведення аудиту ділової репутації партнерів («Due Diligence»); нагляд за дотриманням антикорупційного законодавства; громадський контроль та викриття корупційних дій; спеціальна конфіскація та повернення активів; притягнення до відповідальності за корупційні правопорушення [24, с. 258-259].

Фактори, які впливають на ефективність боротьби з корупцією у сфері публічного управління, включають: політичну волю до ефективного протистояння корупції; тип управління, що визначає процеси прийняття рішень, їх реалізацію та ефективність; формування управлінського досвіду через групову самоідентифікацію, де навички управління розвиваються під впливом групи, з якою особа ідентифікує себе — зокрема важливою є здатність розуміти перспективу партнера у боротьбі з корупцією; рівень правової культури громадян, який залежить від освіти та моральних цінностей; добре розвинене законодавство, що враховує національні та міжнародні стандарти у сфері антикорупційних заходів; ментальність і культурні особливості влади [58, с. 266].

Таким чином, комплексний підхід до боротьби з корупцією в сфері публічного управління має включати посилення законодавства, підвищення прозорості та активне залучення громадянського суспільства. Це необхідно для забезпечення економічного зростання, відновлення довіри до державних інститутів та сталого розвитку країни.

Висновки до Розділу 1

Корупція - це суспільно небезпечне багатогранне явище, що полягає у неправомірному використанні посадовими чи уповноваженими особами своїх владних повноважень або службового становища задля отримання особистої вигоди чи переваг для себе чи пов'язаних осіб, що порушує правові, етичні й моральні норми та призводить до негативних наслідків у соціальній, політичній, економічній та інших сферах суспільного життя.

Детермінанти корупції залежно від їх змісту та сфери впливу поділяють на економічні, політичні, правові, морально-психологічні, організаційно-управлінські та інші категорії. Найменший рівень корупції характерний для демократичних країн з вільною пресою, де є відкрита економіка та розвинута торгівля. У тих же країнах, головним чином які залежать від експорту сировини та палива, зі складною регулятивною та законодавчою системою, інфляційно нестабільною економікою, спостерігається високий рівень корумпованості серед чиновників.

Корупційна поведінка в сфері публічного управління характеризується отриманням особою неправомірних вигод через використання свого службового положення або повноважень, що зазвичай охоплює хабарництво в різних формах — грошових, негрошових, у вигляді преференцій або пільг. Вона має наступні ознаки: пряме заподіяння шкоди авторитету держави чи інтересам, захищеним законом; умисел особи на дії (чи бездіяльність), що шкодять інтересам держави; використання службового становища особою на шкоду державі; корисливі цілі або інша особиста зацікавленість особи; незаконне отримання особою матеріальних чи нематеріальних благ, послуг, переваг.

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

2.1 Правові засади реалізації антикорупційної політики у сфері публічного управління України

Боротьба з корупцією в системі публічного управління ґрунтується на правових принципах і охоплює ряд заходів для запобігання, виявлення та карання корупційних дій. Ключові правові аспекти включають наступне: незалежність антикорупційних органів, законодавчу базу, прозорість діяльності управлінських структур та міжнародне партнерство.

В Україні основними органами, що борються з корупцією, є: Національне антикорупційне бюро (НАБУ); Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП); Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК); антикорупційні служби у різних державних установах, міністерствах і агентствах, що проводять внутрішній контроль, розслідування і запобігання корупції; Вищий антикорупційний суд [19, с. 67]. Їх функції та діяльність більш детально будуть розглянуті у п 2.2.

Після оголошення курсу на євроінтеграцію, Україна прийняла обов'язки, зокрема в антикорупційній сфері. У червні 2022 року Європейська Комісія запропонувала надати Україні статус кандидата в члени Європейського Союзу, за умови дотримання певних умов. Ці умови включали посилення антикорупційних заходів, особливо на високому рівні, ефективне їх розслідування та правосуддя; завершення процесу призначення нового керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; а також відбір та призначення нового директора Національного антикорупційного бюро України [25, с. 120]. Також було рекомендовано внести законодавчі зміни та прийняти нову антикорупційну стратегію.

У червні 2022 року було ухвалено Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки», який встановив Антикорупційну стратегію на зазначений період і окреслив основні напрямки діяльності:

- спрощення державних та місцевих функцій;
- цифровізація державного управління, забезпечення прозорості та доступності інформації як засобів мінімізації корупційних ризиків;
- створення легальних та зручних альтернатив існуючим корупційним практикам для задоволення потреб громадян і бізнесу;
- забезпечення неухильного виконання юридичних наслідків за корупційні дії;
- формування культури нульової толерантності до корупції, підтримка доброчесності та поваги до закону [77].

Законодавча база України в сфері боротьби з корупцією включає низку актів, які визначають принципи та механізми протидії корупції. Згідно з частиною 2 статті 19 Конституції України [1], державні органи мають діяти відповідно до закону, перевищення повноважень є корупційним і підлягає відповідальності. Виконання закону для кожного держслужбовця є обов'язковим, що закріплено у великій кількості нормативно-правових документів.

До ключових антикорупційних законів України, які зазнали змін, належать:

- 1) Закон України «Про запобігання корупції» [9]. Згідно зі змінами, внесеними Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції під час воєнного стану», скасовано вимоги про відповідність подарунків уявленням про гостинність та обмеження щодо їх

вартості, якщо вони повністю використовуються або передаються на благодійні цілі для Збройних Сил України чи як гуманітарна допомога постраждалим від російської агресії. Такі подарунки та матеріальна допомога, надана законодавством іноземної держави (крім країни-агресора), не підлягають декларації [25, с. 120]. Закон № 3503-IX наділив Національне агентство з питань запобігання корупції повноваженнями здійснювати повну перевірку декларацій щодо об'єктів декларації, особливо коли з'являється нова інформація або джерела даних, які не були доступні під час попередньої перевірки [7]. Водночас було запроваджено систему уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання корупції, які діють як основна ланка антикорупційної інфраструктури в державних органах і сприяють дотриманню вимог законодавства працівниками, навіть у складних умовах воєнного стану [67, с. 90].

2) Закон України «Про очищення влади» [11]. Цей закон стосується чиновників, здійснювавших дії, що підривають основи національної безпеки та оборони України, а також тих, хто порушував права та свободи людей, забезпечуючи їх відповідальність в рамках процесу очищення влади.

3) Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку подання декларацій особами, уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, у період воєнного стану» [4]. Закон відновлює вимогу про подання електронних декларацій і їх перевірку Національним агентством з запобігання корупції, що слугує важливим превентивним засобом в антикорупційній діяльності. Це дозволяє спеціалізованим суб'єктам не тільки перевіряти достовірність відомостей, заявлених у деклараціях, але й виявляти потенційні конфлікти інтересів та ознаки незаконного збагачення. НАЗК має право проводити вибірковий моніторинг стилю життя декларантів, щоб з'ясувати, чи відповідає їх рівень життя задекларованим доходам та майну.

4) Закони України «Про Національне антикорупційне бюро України» [10].

Окремі норми регулювання цього процесу містять:

1) Кримінальний кодекс України [3]. Однією з особливостей КК України є те, що він не виділяє корупційні злочини в окремий розділ Особливої частини кодексу. Злочини, які вважаються корупційними згідно з КК України, охоплюють ті, що вказані в статтях 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, вчинені через зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368 до 369-2 цього Кодексу.

2) Кодекс України про адміністративні правопорушення [2].

Відповідні положення антикорупційного характеру, які стосуються певних вимог та обмежень, пов'язаних зі статусом особи (положення щодо несумісності), уповноваженої на виконання функцій держави, містять також Закони України «Про статус народного депутата України», «Про Вищу раду правосуддя», «Про Національний банк України», «Про Конституційний Суд України», «Про судоустрій і статус суддів», «Про прокуратуру», «Про Національну поліцію», «Про місцеві державні адміністрації», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про дипломатичну службу», «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо державної податкової служби та у зв'язку з проведенням адміністративної реформи в Україні», «Про підприємництво», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей», «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність», «Про Центральну виборчу комісію», «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», Митний кодекс України. Певні міри запобіжного антикорупційного характеру передбачає Закон України «Про державну службу», в якому окреслено ряд певних обмежень, пов'язаних із державною службою, етичними перешкодами перебування на державній службі, недопустимістю зловживати власними службовими повноваженнями, порушенням українських конституційних норм і законів.

Серед правових механізмів боротьби з корупцією в органах державної влади України є обов'язок уповноважених осіб подавати щорічні електронні декларації, що відображають їхній майновий стан. За подання недостовірних

даних передбачена відповідальність. У зв'язку з повномасштабним вторгненням Росії та потребою у захисті конфіденційної інформації, процес е-декларування було тимчасово зупинено. Проте, після обговорення потреби його відновлення, система була частково реактивована, особливо через зростаючі потреби у контролі значних фінансових потоків, що входять до країни під час війни. Ця система є інструментом, що дозволяє виявляти неправомірне збагачення серед держслужбовців, деякі з яких можуть зловживати своїми посадами [36, с. 184].

Ефективним антикорупційним механізмом також є звітування високопосадовців перед громадськістю про свої доходи та активи. Для забезпечення цього, в Україні недавно було створено інститут викривачів. Цей інститут має на меті забезпечити ефективне розслідування корупційних порушень і сприяти формуванню нульової толерантності до корупції серед громадян. Хоча наразі викривачі функціонують лише в рамках формальних норм, зазначених у Законі України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції» [6], очікується, що вони зможуть ефективно впливати на зменшення корупції у державних структурах.

Ще один важливий правовий механізм у боротьбі з корупцією включає зміцнення незалежності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП). З 1 січня 2024 року вступив у силу Закон України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» [8]. Цей закон виводить САП з підпорядкування Офісу Генерального прокурора, перетворюючи її на самостійну юридичну особу публічного права. Також передбачено перегляд процедури призначення заступників і прокурорів САП. Додатково, кожні два роки буде проводитися аудит діяльності САП, і в разі виявлення недостатньої ефективності чи професійних провалів керівництва, це може слугувати основою для їх дострокового звільнення.

Варто відмітити також міжнародні конвенції з питань боротьби з корупцією, до яких приєдналася Україна:

1) Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS-191) був ратифікований Законом України № 253-V від 18.10.2006. Згідно з цим документом, у випадку виявлення корупційних дій, необхідно застосовувати наступні заходи на національному рівні [14]: хабарництво серед національних арбітрів та присяжних засідателів, а також корупція серед іноземних арбітрів і присяжних.

2) Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією № 2476-IV від 01.01.2006 встановлює, що кожна країна-учасниця повинна забезпечувати в своєму законодавстві ефективні засоби захисту осіб, постраждалих від корупції, включаючи можливість отримання компенсації [16].

3) Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції № 251-V від 01.01.2010 має на меті [12] сприяти запровадженню та посиленню заходів проти корупції, підтримувати міжнародну співпрацю та технічну допомогу в цій галузі, а також заохочувати чесність та відповідальність у управлінні державними ресурсами.

4) Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією № 252-V від 01.03.2010 передбачає заходи проти корупції, які повинні бути вжиті на національному рівні: це стосується хабарництва серед національних та іноземних державних посадових осіб, членів представницьких органів, суддів, посадовців міжнародних судів та інших суб'єктів у приватному і публічному секторах [13].

5) Угода про створення Групи держав проти корупції (GRECO) та її Статут були розроблені як ініціативи Ради Європи, засновані 1 травня 1999 року. ГРЕКО — це міжнародна організація, місією якої є підтримка країн-учасників у їхніх зусиллях з боротьби проти корупції. Організація встановлює антикорупційні стандарти та моніторить дотримання цих стандартів конкретними державами, виявляє слабкі місця в національних антикорупційних політиках та рекомендує відповідні законодавчі, інституційні та практичні вдосконалення. ГРЕКО також служить платформою для обміну передовим досвідом у сфері виявлення та протидії корупції [64, с. 77].

На сьогодні прийнято багато міжнародних правових документів, які можуть використовуватися Україною для боротьби з корупцією: рекомендація 32 Групи старших експертів по транснаціональній організованій злочинності, Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб, Декларація ООН щодо боротьби з корупцією та хабарництвом в міжнародних комерційних операціях, резолюції Генеральної Асамблеї ООН, Конвенція ОЕСР проти підкупу іноземних державних посадових осіб та конвенції Ради Європи про кримінальну та цивільну відповідальність за корупцію, Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності [55, с. 174].

Отже, в Україні діє комплексний підхід до реалізації антикорупційної політики, що базується на міцній нормативно-правовій основі та міжнародній підтримці. Антикорупційні заходи включають підвищення прозорості, контроль, реформи у судовій системі, вдосконалення процедур декларації та інші ініціативи, спрямовані на викорінення корупції у державному управлінні.

2.2 Інституційні засади запобігання корупції у сфері публічного управління України

Розпочата у 2014 р. антикорупційна реформа, створила інституційні засади для протидії корупції та її проявам. Зусиллями міжнародних інституцій, держави і громадянського суспільства в Україні сформовано антикорупційну платформу і створено відповідну інфраструктуру, що умовно можна назвати антикорупційною системою. Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є органи прокуратури та Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції. Водночас у зазначеному законі не враховані інші органи, які займаються формуванням та реалізацією антикорупційної політики. Так, на сьогодні також створені та діють Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від

корупційних та інших злочинів, Вищий антикорупційний суд, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки [9].

Таким чином, можна виокремити такі органи державної влади, що формують та реалізують антикорупційну політику: суб'єкти прийняття політичних рішень:

1. Верховна Рада України та Комітет з питань запобігання і протидії корупції. Верховна Рада України визначає основи антикорупційної політики, регулює діяльність антикорупційних органів, встановлює відповідальність за корупційні правопорушення і щороку звітує про реалізацію антикорупційної стратегії. Комітет Верховної Ради стежить за дотриманням антикорупційних норм, проводить аудит законопроектів та фінансовий контроль уповноважених осіб;

2. Президент України та Національна рада з питань антикорупційної політики. Президент України створює Національне антикорупційне бюро, призначає Генерального прокурора та голову Служби безпеки України, ініціює законопроекти проти корупції. При Президенті функціонує Національна рада з антикорупційної політики, яка готує пропозиції для вдосконалення антикорупційних заходів, оцінює міжнародну співпрацю та реалізацію міжнародних рекомендацій;

3. Кабінет Міністрів України та Урядовий уповноважений з питань антикорупційної політики. Кабінет Міністрів України створює Національне агентство з питань запобігання корупції та впроваджує Антикорупційну стратегію через Державну програму. Він також розробляє щорічний план заходів, затверджує процедури спецперевірок та правила для уповноважених підрозділів з антикорупційних питань. Уповноважений представник Секретаріату Кабінету Міністрів забезпечує призначення та звільнення керівників цих підрозділів, координує їх діяльність і методичне забезпечення.

Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції:

1. Національне антикорупційне бюро України - центральний орган виконавчої влади, який розслідує і запобігає вчинення корупційних злочинів серед посадових осіб;

2. Спеціалізована антикорупційна прокуратура - незалежний орган, що здійснює досудове розслідування корупційних злочинів і притягнення до відповідальності корупціонерів;

3. Вищий антикорупційний суд - спеціалізований суд, що здійснює розгляд справ, пов'язаних із корупційними злочинами

4. Національне агентство з питань запобігання корупції – орган, що контролює декларування доходів, витрат і майна посадових осіб, які мають ризик корупційних діянь.

Уповноважені підрозділи з питань запобігання та виявлення корупції існують у міністерствах, центральних та регіональних органах виконавчої влади, а також в апаратах міських та обласних рад. Вони входять до складу вищих структур. Ці підрозділи формують антикорупційну політику, розробляють програми та контролюють їх виконання. Вони також надають методичну підтримку, участь у науковій роботі, забезпечують виконання міжнародних зобов'язань у цій сфері та контролюють дотримання антикорупційного законодавства. Правоохоронні органи мають спеціальні підрозділи для боротьби з корупцією серед своїх працівників.

Інші антикорупційні органи в Україні, що діють у різних державних органах, міністерствах та агентствах країни і здійснюють внутрішній контроль, розслідування та запобігання корупційним діянням у відповідних органах.:

1. Органи прокуратури протидіють корупції через забезпечення державного обвинувачення в суді, представництво інтересів громадянина чи держави у випадках, передбачених законом, та нагляд за додержанням законів в оперативно-розшуковій діяльності та досудовому слідстві. Крім того, військова прокуратура займається антикорупційними заходами у військовій сфері та оборонно-промисловому комплексі. Генеральний прокурор та керівники регіональних та місцевих прокуратур координують діяльність правоохоронних

органів у боротьбі з корупцією, проводячи спільні наради, створюючи міжвідомчі групи та аналітичні заходи;

2. Служба безпеки України. Серед завдань СБУ - запобігання, виявлення, припинення та розкриття корупції та організованої злочинності в управлінні та економіці. У СБУ створені спеціалізовані підрозділи, включаючи Головне управління по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, які діють на всій території України, включаючи Крим, Київ та Севастополь. Додатково, СБУ забезпечує Національне антикорупційне бюро технічними засобами до створення їх власних оперативно-технічних підрозділів та складає протоколи про адміністративні корупційні правопорушення;

3. Державне бюро розслідувань має завдання виявляти, припиняти, розкривати та розслідувати злочини, вчинені службовими особами високого рівня, судьями, та працівниками правоохоронних органів, окрім тих випадків, які належать до компетенції детективів Національного антикорупційного бюро України. Також ДБР розслідує злочини, вчинені службовими особами НАБУ, заступником Генерального прокурора та іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, якщо ці злочини не підпадають під досудове розслідування внутрішнього контролю НАБУ;

4. Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА) відіграє ключову роль у запобіганні та протидії легалізації (відмиванню) доходів, здобутих злочинним шляхом, включаючи доходи від корупційних злочинів. Завдання служби, передбачені законом, включають збір, обробку та аналіз інформації про фінансові операції, що можуть свідчити про відмивання доходів, розвиток єдиної інформаційної системи у цій сфері, проведення національної оцінки ризиків, міжнародну співпрацю та інформаційний обмін з іноземними державами і міжнародними організаціями, а також представництво України в міжнародних організаціях з питань протидії легалізації злочинних доходів;

5. Бюро економічної безпеки України. Основні функції антикорупційного підрозділу включають: організація оцінки корупційних ризиків, підготовка заходів щодо їх усунення та внесення пропозицій керівнику органу; надання методичної та консультаційної допомоги щодо дотримання антикорупційного законодавства; виявлення конфліктів інтересів, їх врегулювання та інформування керівництва і Національного агентства про вжиті заходи; Перевірка декларацій, інформування Національного агентства про випадки неподання або несвоєчасного подання декларацій; контроль за дотриманням антикорупційного законодавства, включаючи розгляд повідомлень про порушення на підвідомчих підприємствах, установах та організаціях; забезпечення захисту викривачів від негативних заходів впливу з боку керівництва або роботодавця; інформування керівництва, Національного агентства та інших спеціально уповноважених суб'єктів про порушення в сфері запобігання та протидії корупції;

6. Органи Національної поліції України, а саме слідчі підрозділи та підрозділи стратегічних розслідувань. Органи Національної поліції України здійснюють протидію корупції як частину своєї основної діяльності проти злочинності. Вони виконують превентивні та профілактичні заходи, реагують на заяви про правопорушення, виявляють і припиняють кримінальні дії, розшукують осіб, що ухиляються від правосуддя, та забезпечують провадження у справах адміністративних порушень, пов'язаних з корупцією. Департамент захисту економіки та його регіональні відокремлені підрозділи спеціалізуються на виявленні економічних корупційних злочинів. Управління з питань запобігання корупції та проведення люстрації займається боротьбою з корупцією серед працівників Національної поліції [19; 24; 28].

Важливо відзначити, що в Україні хоча й були створені спеціалізовані антикорупційні органи, їхня робота залишається неефективною. Відсутність видимих результатів у їхній діяльності та неузгодженість у впровадженні ключових антикорупційних заходів призводять до того, що громадськість має негативне ставлення до цих інституцій. Проблема недовіри антикорупційних

органів пов'язана з кількома аспектами. По-перше, брак кваліфікованих спеціалістів, обізнаних у методах боротьби та запобіганні корупції. По-друге, недосвідченість і недостатнє інституційне зміцнення цих новостворених органів, що ускладнює адаптацію зарубіжного досвіду. По-третє, затримки у запуску діяльності через тривале формування кадрового складу. По-четверте, неефективна взаємодія між органами, яка повинна бути врегульована законодавчо, веде до дублювання роботи, особливо у сферах нагляду за дотриманням законів, складання адміністративних протоколів, контролю за декларуванням та конфліктом інтересів [28, с. 100].

Українське законодавство регулює конфлікт інтересів, проте не для всіх суб'єктів. Конфлікт інтересів виникає, коли особисті інтереси суб'єкта суперечать його офіційним обов'язкам, впливаючи на об'єктивність його рішень. Рада суддів України затвердила «Порядок контролю за дотриманням законодавства про конфлікт інтересів», який передбачає систему добровільного розкриття приватних інтересів суддями та іншими представниками судової системи. Згідно з цим Порядком, суб'єкти конфлікту можуть подавати декларації, в яких вказуються особисті дані, місце роботи та зв'язки, що можуть призвести до конфлікту інтересів. У випадку змін у цих даних, суб'єкт має право подати заяву для внесення відповідних змін до Реєстру приватних інтересів, що зберігається Радою суддів чи іншим уповноваженим органом [32]. Проте все ще й нормативно-правова база, й методичні рекомендації. Тому бажано, щоб Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК) затвердило форму повідомлення про конфлікт інтересів, яка була б єдиною для всіх.

В Україні побудована система електронного декларування й відповідного контролю, повідомлення про суттєві зміни в майновому стані, про відкриття банківських рахунків. У декларації слід вказувати інформацію про майно, яке є в приватній власності або у користуванні суб'єкта декларування та членів його сім'ї, включно з тими, що знаходяться в оренді або на інших правах користування. Контроль за дотриманням вимог подання декларацій здійснює

Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). У випадку, коли виявлено, що декларацію не було подано, НАЗК інформує суб'єкта декларування про це письмово. Особа має обов'язок подати декларацію протягом 10 днів з моменту отримання повідомлення через офіційний веб-сайт НАЗК.

На жаль, немає системи єдиної перевірки на доброчесність. Вона лише фактично задекларована, такі перевірки проводяться на основі окремих положень законів про НАБУ, про прокуратуру тощо. Службовці мають право приймати подарунки, які відповідають загальноприйнятим нормам гостинності, з умовою, що їх вартість не перевищує двох прожиткового мінімуму для працездатних осіб на день отримання подарунка. Також сукупна вартість подарунків отриманих від однієї особи або групи осіб протягом року не повинна перевищувати чотирьох прожиткові мінімуми, визначені на 1 січня того ж року. Це обмеження не застосовується до подарунків від близьких людей, а також до товарів та послуг, отриманих через загальнодоступні знижки, а також до виграшів, призів, премій, бонусів, які доступні широкому колу людей [32].

Сьогодні сформовані чіткі визначення правових і етичних рамок, у межах яких посадові особи й інші суб'єкти повинні діяти. Правила накладають на них певні обов'язки та встановлюють обмеження щодо отримання подарунків, поєднання посад, фінансових операцій, доступу до ресурсів чи інформації. Такі норми формують довкола суб'єкта діяльності “зону допустимого”, порушення якої вважається правопорушенням. Цей метод орієнтується на попередження корупції за допомогою створення нормативних бар'єрів і стимулювання до дотримання визначених стандартів доброчесності.

Метод відкритості й прозорості (транспарентності) діяльності органів влади означає створення умов, за яких рішення, дії, фінансова звітність, процедури закупівель і кадрові призначення стають максимально зрозумілими та доступними для громадськості. Інформація про такі процеси, зокрема через публікацію офіційних звітів, відкриті дані або впровадження відкритих реєстрів, знижує ризик корупційних змов, адже жодна дія не залишається поза

суспільним контролем. Також перед укладенням контрактів з постачальниками, підрядниками чи іншими контрагентами органи влади або приватні компанії застосовують процедури комплаєнсу — перевірки ділової репутації, історії роботи, законності джерел доходів потенційних партнерів. ДП «Прозорро» інтегрувалось з реєстром корупціонерів, що адмініструється Національним агентством з питань запобігання корупції. Тепер після того, як замовник визначив учасника переможцем, завдяки інтеграції, в електронній системі буде сформована довідка про наявність/відсутність корупційного чи пов'язаного з корупцією правопорушення. Ця інтеграція реалізована на підставі спільного Наказу Національного агентства з питань запобігання корупції та Міністерства економіки України №13/23/395 від 18.01.2023 року “Про затвердження Порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром осіб, які вчинили корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, та електронною системою закупівель” [83].

Регуляція діяльності викривачів дозволяє їм здійснювати контроль за різними аспектами, включаючи публічну звітність політичних партій, проведення спеціальних перевірок під час конкурсів, а також нагляд за законами, що регулюють процеси закупівель і продажів. Проте, певні недоліки у системі залишаються неадресованими. Зокрема, відсутній чіткий порядок моніторингу фінансового стану, затверджений Національним агентством з запобігання корупції та зареєстрований у Міністерстві юстиції. Рахункова палата та Державна аудиторська служба здійснюють фінансовий контроль і виявляють фінансові зловживання, але відсутність правоохоронних справ та судових вироків за цими фактами свідчить про низьку ефективність такої діяльності, на думку експертів [82].

Суспільний контроль проявляється через активну участь громадських організацій, журналістів-розслідувачів, експертів та небайдужих громадян. До партнерів насамперед слід віднести Групу держав Ради Європи проти корупції (GRECO), яка постійно здійснює оцінку того, як Україна долає корупцію, а також дає свої поради й рекомендації. Боротися з корупцією допомагають

Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні, Трансперенсі Інтернешнл. Є потужні українські антикорупційні організації, наприклад, Центр протидії корупції, Автомайдан, Антикорупційний штаб, Разом проти корупції, Центр політико-правових реформ та інші. Кожна з них займається зазвичай певною сферою, делегує своїх представників до державних органів. Хтось більше працює з аналітикою, хтось — з адвокацією. Найбільша проблема, за словами експерта, полягає в тому, що більшість населення не дуже хоче, не дуже готова й власне не дуже займається боротьбою з корупцією, мало хто захищає свої інтереси [82]. Громадський резонанс часто стає поштовхом до структурних змін і посилення антикорупційних механізмів. Даний метод протидії корупції тісно пов'язаний з методом викриття корупційних проявів. Він передбачає виявлення і розголошення конкретних фактів корупції. Завдяки журналістським розслідуванням, зверненням свідомих громадян, роботі внутрішніх антикорупційних підрозділів або правоохоронних органів, корупційні схеми стають відомими суспільству. Викриття не лише карає винних, а й слугує превентивним механізмом, оскільки публічний скандал стримує від аналогічних правопорушень у майбутньому. Сьогодні в Україні діють об'єднання «Журналісти проти корупції», «Bihus.Info», Програма «Схеми», «Центр журналістських розслідувань «Сила правди» та ін.

Згідно закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів» [5] активи, набуті внаслідок вчинення корупційного правопорушення, підлягають конфіскації або спеціальній конфіскації за рішенням суду в установленому законом порядку. У грудні 2024 року повернули до Кримінального кодексу норму про конфіскацію майна корупціонерів за угодою зі слідством, якою передбачено можливість застосування додаткового покарання у виді конфіскації майна у разі звільнення особи від відбування покарання з випробуванням внаслідок засудження на підставі угоди про визнання винуватості за корупційне правопорушення або кримінальне

правопорушення, пов'язане з корупцією [80]. Загалом, конфіскація дозволяє повернути до бюджету кошти, що були здобуті внаслідок корупційних схем, тим самим знижуючи мотивацію до зловживань. Вона є інструментом не тільки покарання, але й відновлення справедливості та економічних втрат. Проте недосконалим залишається механізм міжнародної співпраці, який спрямований на виявлення і повернення коштів та майна, виведених корупційним шляхом за кордон. Цей процес вимагає ефективної взаємодії з іноземними правоохоронними органами, фінансовими розвідками, судами інших країн.

Важливим елементом системи запобігання корупції є невідворотність покарання. Кримінальна та адміністративна відповідальність, судові процеси та реальні вирoki створюють прецеденти, які мають ефект стримування. Для цього вже створено інфраструктуру: діють НАБУ та САП із чітко визначеним керівництвом, працює Вищий антикорупційний суд (ВАКС), що розглядає корупційні справи. Ці органи незалежні, професійні, їхній персонал постійно підвищує кваліфікацію. Проте є й проблеми: СБУ та Національна поліція продовжують розслідувати економічні злочини, хоча це не входить до їхніх повноважень; органи антикорупційної інфраструктури не мають окремого статусу. Наслідком є ситуація, коли НАБУ, ДБР та БЕБ створені за подібним принципом, але дають різну результативність. Тому потрібен єдиний закон про правоохоронні органи, що уніфікує їхню відповідальність і незалежність. Ще одна проблема — місцеві суди або ігнорують корупційні справи, або розглядають їх неефективно [82].

Варто підкреслити, що запобігання корупції повинно мати безумовний пріоритет над іншими формами протидії цьому явищу. Це не може бути одноразовою кампанією — необхідна тривала та системна робота. Лише спільними зусиллями державних інституцій та громадянського суспільства вдасться поступово послабити негативний вплив корупції в нашій країні.

2.3 Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції у сфері публічного управління та можливості його адаптації в Україні

Міжнародний досвід демонструє, що жодна економічна система не є повністю імунною до корупції. Вона адаптується, змінюючи свої форми та масштаби, тому повністю викоренити такі злочини неможливо. Проте можливо знизити рівень корупції, обмежити її розповсюдження та зменшити ризики корупційних дій і їхній вплив на суспільство. Основним стратегічним напрямом у боротьбі з корупцією є запобігання. Запобігання корупції включає комплексний, систематичний та науково обґрунтований підхід з боку держави та уповноважених органів до нейтралізації негативних факторів та умов, які сприяють корупції. Держава разом із зацікавленими сторонами має зосередитись на усуненні основних причин та умов, які сприяють корупції та криміногенному формуванню особистості корупціонера. Методологія боротьби з корупцією надає пріоритет запобіганню, поряд з іншими методами протидії цьому явищу [30, с. 65].

Заходи протидії корупції мають охоплювати різні напрями. На міжнародному рівні існує спільне розуміння цього питання, що знайшло відображення у Конвенції ООН проти корупції, рекомендаціях ОБСЄ та документі Ради Європи «20 Керівних принципів боротьби з корупцією». Ці документи підкреслюють необхідність поєднання правозастосування, освіти та превентивних заходів у боротьбі з корупцією [85].

Основні принципи антикорупційної політики ЄС включають такі аспекти: політична воля, відповідність міжнародним конвенціям, розширення сфери застосування антикорупційного законодавства, ефективний механізм його реалізації, діяльність відповідних установ, удосконалена система прийняття на державну службу, належна заробітна плата, прозорість і підзвітність влади, толерантність, чіткі правила фінансового контролю, реєстр корупціонерів і конфіскація майна [86].

Разом із тим, модель боротьби з корупцією у кожній державі залежить від рівня її політичного та економічного розвитку, а також від специфічних проблем країни. В умовах євроінтеграційних процесів України важливим є досвід

європейських країн, які більше орієнтовані на запобігання корупції, ніж на її подолання. З огляду на тривалий процес адаптації українського законодавства до норм ЄС, варто згадати Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, яка передбачає співпрацю у сфері боротьби з кримінальною та незаконною діяльністю, а також у напрямі запобігання корупції. Це співробітництво спрямоване на вирішення таких проблем, як корупція у державному та приватному секторах [45, с. 33].

Ефективна система протидії корупції, що базується на дієвій нормативно-правовій базі та підтримці суспільства, успішно функціонує у Фінляндії. За оцінками міжнародної організації «Трансперенсі Інтернешнл», ця країна є однією з найменш корумпованих у світі. Відповідно до положень Кримінального кодексу Фінляндії, за дії, що можуть бути кваліфіковані як корупційні, передбачено покарання у вигляді штрафу або позбавлення волі строком до чотирьох років залежно від ступеня суспільної небезпеки правопорушення. Варто зазначити, що у фінському законодавстві не використовується термін «боротьба» щодо певного виду злочину — натомість акцент робиться на запобіганні та правовому регулюванні. Корупційні діяння у Фінляндії зазвичай розглядаються як адміністративні правопорушення, а кримінальна відповідальність настає лише у випадку особливо тяжких випадків [65, с. 220].

Ще одним прикладом ефективної протидії корупції є Нідерланди, де антикорупційні заходи реалізуються на процедурному та інституційному рівнях. У країні діє трирівнева система запобігання корупції. Перший рівень представлений відділами внутрішніх справ (внутрішні служби безпеки), які функціонують у міністерствах та більшості державних установ. Покарання винних зазвичай відбувається внутрішньо — через звільнення, компенсацію завданих збитків або зміщення з посади. Другим рівнем у системі протидії корупції є Служба громадського звинувачення (The Public Prosecution Service), яка має 19 регіональних офісів. Кожен з них очолює громадський обвинувач, що веде кримінальні розслідування. Національний громадський обвинувач

співпрацює з генеральною прокуратурою («Rijksrecherche»), яка формує третій рівень системи антикорупційної боротьби. Нідерландське кримінальне законодавство передбачає широкий набір правових механізмів для запобігання та припинення корупційних проявів. Наприклад, стаття 178 Кримінального уложення Королівства Нідерланди 1881 року встановлює суворе покарання для осіб, які пропонують або обіцяють хабар, аби вплинути на судові рішення, — у вигляді позбавлення волі строком до шести років. Якщо ж хабар дається з метою неправомірного засудження невинного у кримінальній справі, покарання для хабародавця може сягати дев'яти років ув'язнення. Додатковими антикорупційними заходами є відкритість і прозорість у питаннях корупції, а також регулярна звітність щодо її проявів. Міністр внутрішніх справ Нідерландів щорічно подає до парламенту звіт про виявлені корупційні злочини та вжиті щодо них заходи [38, с. 105].

У Німеччині протидія корупції включає низку заходів. Зокрема, передбачені покарання, такі як позбавлення волі (від 6 місяців до 10 років), заборона обіймати певні державні посади (§358 КК) та конфіскація незаконно отриманого майна (§73 КК). Конфіскація сприяє соціальній справедливості, а високі штрафи роблять корупцію економічно не вигідною. Корупціонер ризикує втратити більше, ніж здобути. Окрім прямих санкцій, корупціонерів вносять до баз даних, що ускладнює працевлаштування й шкодить репутації. Важливими заходами є «гарячі лінії» для анонімних повідомлень про корупцію, принцип «чотирьох очей» (участь кількох осіб у фінансових операціях), прозорість державних закупівель та внутрішній контроль. Державні службовці підлягають постійній ротатії, не можуть суміщати посаду з підприємництвом та отримувати подарунки. Після завершення держслужби необхідно отримати дозвіл на іншу діяльність. Висока зарплата та соціальні гарантії компенсують ці обмеження. Банки зобов'язані повідомляти про підозрілі транзакції, а службовці — дотримуватися службової таємниці. Довіра до чиновників базується на їхній професійності та моральності [84].

Національне законодавство Великої Британії у сфері запобігання та протидії корупції є доволі розгалуженим, оскільки норми, що регулюють правовідносини, пов'язані з корупційними діями посадових осіб, містяться не лише в кримінальному праві, а й у нормативних актах інших галузей. У 2011 році у Великій Британії набрав чинності Закон «Про боротьбу з хабарництвом», який визначив 31 інституцію, відповідальну за антикорупційну діяльність, зокрема Британське бюро з розслідування махінацій (Serious Fraud Office). Цей закон об'єднав усі необхідні правові норми у сфері антикорупційної політики, а також запровадив низку нових положень, зокрема:

- Екстериторіальність – поширення дії закону не лише на громадян країни, а й на британські компанії, що ведуть діяльність за кордоном.
- Оцінка корупційних ризиків – своєчасне виявлення потенційних загроз.
- Обов'язкове дотримання антикорупційних норм для всіх рівнів державної служби.
- Систематична перевірка кадрів щодо їхньої доброчесності.
- Прозорість і доступність інформації про корупційні ризики та превентивні заходи.
- Постійний контроль і нагляд за дотриманням антикорупційного законодавства.

Нововведенням стала кримінальна відповідальність юридичних осіб, зокрема за незапобігання хабарництву.

Контроль за корупційними проявами здійснює Комітет зі стандартів публічної сфери (Комітет Нолана). Основне завдання цього органу – моніторинг діяльності парламентарів, які співпрацюють із комерційними структурами, а також колишніх міністрів та посадовців, що після завершення держслужби працюють у сферах, які раніше перебували під їхнім регулюванням [38, с. 105].

У Данії немає окремого спеціалізованого органу з боротьби з корупцією. Вся антикорупційна політика побудована на принципах прозорості, відкритості та доступності. Данія активно впроваджує антикорупційну політику не лише

всередині державного апарату, а й у сфері міжнародного співробітництва. Зокрема, в країні діє Агентство міжнародного розвитку, яке запроваджує політику абсолютної нетерпимості до корупції як у внутрішніх структурах, так і у співпраці з іноземними партнерами [66].

Швеція також демонструє ефективний підхід до боротьби з корупцією, який базується на чотирьох ключових принципах:

1. Обмеження контактів громадян з чиновниками – для мінімізації можливостей корупційного впливу.
2. Обов'язкове декларування доходів державними службовцями, причому всі декларації відкриті для громадськості.
3. Обмеження готівкових розрахунків – заборона на платежі понад 5–6 тисяч євро.
4. Повна відкритість діяльності органів влади – суспільство має вільний доступ до інформації про рішення та фінансові операції.

Фіскальні органи регулярно перевіряють декларації чиновників на предмет раптового збагачення, що значно знижує ризики корупційних схем. Корупція у Швеції не вважається серйозною загрозою для суспільства, тому в країні не існує окремого органу боротьби з корупцією. Натомість більше 20 років працює громадська організація «Демократичний аудит», до якої входять провідні політологи, економісти та науковці. Вона займається незалежним моніторингом рівня корупції у різних сферах суспільного життя [66].

Досвід Румунії у сфері боротьби з корупцією є доволі цікавим. Важливу роль у протидії корупційним правопорушенням відіграє Національний антикорупційний директорат, який є правоохоронним органом, відповідальним за розслідування фінансових махінацій із коштами ЄС, зловживань посадовими обов'язками та інших корупційних злочинів. Окрім цього, директорат займається кримінальним переслідуванням осіб, причетних до корупційних правопорушень. Для боротьби з корупцією серед державних службовців та співробітників правоохоронних органів у Румунії застосовується тест на

доброчесність (так звана «провокація»). Це дозволяє оцінити корупційні ризики та контролювати потенційну вразливість чиновників [66].

В Італії ефективно функціонує комплекс організаційних і правових механізмів, що забезпечують антикорупційну діяльність. Тут тісно співпрацюють державні установи та громадські організації. Парламент Італії створив Генеральну раду з боротьби з організованою злочинністю, яка розробляє стратегію протидії корупції. Поряд із нею діють окружні управління з боротьби з організованою злочинністю та мафією та Державне управління з боротьби з мафією. Основні завдання цих органів – оптимізація ресурсів, посилення нагляду та усунення недоліків у правоохоронній системі. Цікавим аспектом італійської антикорупційної політики є жорсткий підхід до розслідувань, який виключає можливість дискреції (власного розсуду) в ухваленні рішень щодо відкриття проваджень. Цей підхід робить систему боротьби з корупцією більш ефективною та зменшує ризик політичного впливу на слідчі процеси [74].

У Франції антикорупційна діяльність здійснюється через чітко структуровану систему спеціалізованих органів, серед яких:

1. Центральна служба запобігання корупції.
2. Організація з боротьби проти відмивання грошей (ТРАСФІН).
3. Відділ з боротьби проти корупції при Управлінні боротьби з економічними та фінансовими злочинами.
4. Центральна дирекція загального інформування.
5. Комісія з фінансової гласності політичного життя, яка контролює майновий стан парламентарів.
6. Національна комісія з рахунків виборчих кампаній та фінансування політичних партій, яка здійснює фінансовий контроль.
7. Центральна рахункова палата, що займається перевіркою бюджетних витрат і виявленням порушень [69].

Головним пріоритетом антикорупційної політики Франції є контроль діяльності державних службовців і прозорість фінансових потоків у політиці.

Значна увага приділяється звітності політичних партій, що дозволяє знизити ризики фінансових зловживань.

Основні законодавчі норми, що регулюють антикорупційну діяльність у Франції:

- Заборона державним службовцям поєднувати посаду з депутатським мандатом або будь-якою іншою професійною діяльністю (як у приватному, так і в державному секторі).

- Міністри після відставки протягом шести місяців не можуть обіймати керівні посади в державних чи приватних компаніях.

- Закон 1990 року «Про фінансування політичних партій» – обмежує фінансування виборчих кампаній з боку фізичних осіб та бізнесу.

- Закон «Про запобігання корупції та прозорість процедур у державних і приватних організаціях» – включає жорсткі правила фінансування політичних партій та механізми посиленого контролю над держзакупівлями.

- Закон Сегена (1995 р.) – надає Рахунковій палаті право перевіряти процеси призначення на державні посади [69; 76].

Аналізуючи світовий досвід протидії корупції, можна виділити кілька ключових тенденцій у розвитку антикорупційного законодавства:

- 1) Визнання корупції як серйозного соціального зла та небезпечного посадового злочину, що загрожує державі та суспільству.

- 2) Посилення уваги до тіньової економіки та бюрократизму, які розглядаються як основні фактори, що сприяють організованій злочинності та її взаємодії з державним апаратом.

- 3) Обмеженість правових механізмів боротьби з корупцією, що пояснюється впливом кримінальних структур у владних колах і недостатньою політичною волею для подолання системних проблем.

- 4) Посилення кримінальної та адміністративної відповідальності за корупційні злочини.

5) Зростання взаємодії між правоохоронними органами у сфері боротьби з корупцією – співпраця поліції, органів дізнання, митниці, податкових служб, прокуратури та судів, а також залучення до цього процесу громадськості та громадських організацій.

6) Недостатня ефективність правових механізмів та регулювання, що знижує дієвість антикорупційних заходів.

7) Зростання рівня корупції та розширення її форм через неузгодженість та низьку ефективність антикорупційного законодавства і механізмів його реалізації.

8) Поглиблення соціально-економічних чинників, які сприяють поширенню корупції та роблять її викорінення складнішим завданням [21, с. 43].

З огляду на суспільну небезпечність корупції, її широку розповсюдженість, країни створюють інструменти для боротьби репресивними засобами. Перелік типових засобів протидії корупції наведений на рис. 2.1.

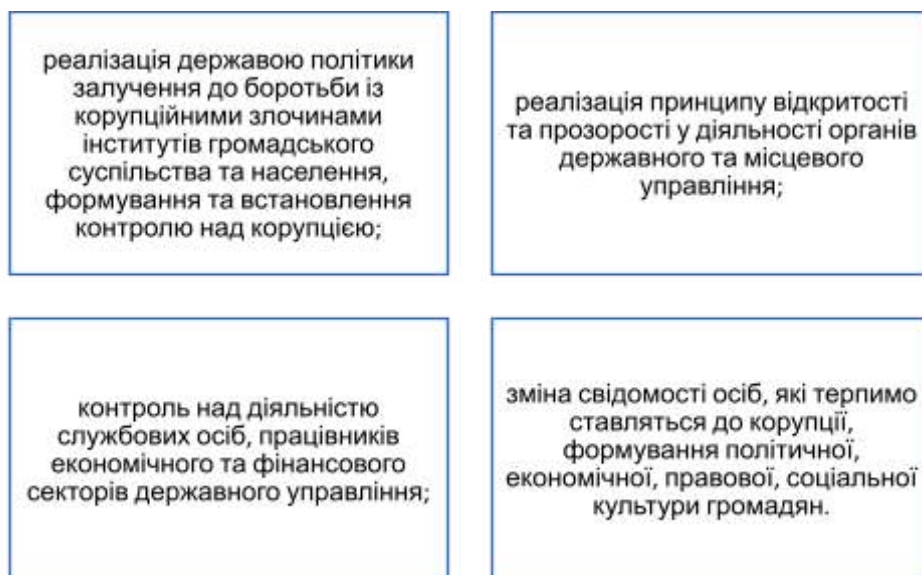

Рис. 2.1 Типові напрями протидії корупції в країнах Заходу

Джерело: [21, с. 43]

Аналізуючи міжнародні адміністративно-правові механізми боротьби з корупцією у сфері публічного управління, яка характеризується підвищеними

корупційними ризиками, можна виділити найбільш ефективні інструменти протидії:

- деперсоналізація контактів державних службовців із громадянами та організаціями для мінімізації особистого впливу на ухвалення рішень.
- чітка регламентація процедур взаємодії з регульованими суб'єктами, що зменшує можливості для зловживань.
- розподіл адміністративних процедур на окремі стадії та закріплення їх за різними незалежними посадовими особами, що сприяє взаємному контролю.
- виведення підрозділів внутрішньої безпеки зі структури підпорядкування керівництву відповідного органу, що підвищує їхню об'єктивність.
- регулярна ротація посадових осіб, щоб запобігти корупційним зв'язкам.
- використання непрямих ознак правопорушення як підстави для адміністративних санкцій, що дає змогу оперативно реагувати на потенційні корупційні дії [29, с. 205].

Незважаючи на особливості системи органів публічного управління в індустріально розвинених державах, міжнародний досвід застосування адміністративно-правових механізмів запобігання та протидії корупції може і повинен бути використаний у процесі проведення реформ. У багатьох країнах антикорупційні заходи є складовою масштабніших реформ, зазвичай викладених у національній антикорупційній стратегії. Розробка таких стратегій зазвичай здійснюється урядом, відповідними міністерствами (наприклад, Міністерством юстиції) або спеціалізованими антикорупційними органами, а

їхнє затвердження відбувається на рівні парламенту. Відповідальність за контроль та координацію впровадження конкретних заходів покладається на окремий орган. Ці заходи, у свою чергу, розподіляються на короткострокові робочі плани, виконання яких супроводжується звітністю перед парламентом або урядом. До моніторингу й контролю часто залучаються представники громадянського суспільства. Найбільш відомими стратегіями протидії корупції є сінгапурська та шведська стратегії. Їх характеристики надано на рис. 2.2.

Сінгапурська стратегія   Суворе регламентація дій чиновників, спрощення бюрократичних процедур, найжорстокіший нагляд над дотриманням високих етичних стандартів   Створено автономне Бюро з розслідування випадків корупції (СРІВ). Його основні функції: 1) отримувати і розслідувати скарги, які містять звинувачення в корупції в громадських і приватних сферах; 2) розслідувати випадки халатності і недбалості, допущені державними службовцями; 3) перевіряти діяльність і операції, що проводяться державними службовцями з метою мінімізувати ймовірність скоєння корумпованих дій. Посилено законодавство, підвищена незалежність судової системи (з високою зарплатою і привілейованим статусом суддів), введені економічні санкції за дачу хабара або відмову від участі в антикорупційних розслідуваннях, а також вжито жорсткі акції аж до поголового звільнення співробітників митниці і інших держслужб.   дерегулювання економіки   Підвищення зарплат чиновників і підготовка кваліфікованих адміністративних кадрів.
Шведська стратегія   акцент був перенесений на систему стимулів, що спонукають населення до протидії корупції.   Відмітні риси: Основні інструменти - податки, пільги і субсидії; Вільний доступ до внутрішніх державних документів; Незалежна і ефективна система правосуддя; Встановлення високих етичних стандартів для державних чиновників; Високі зарплати держслужбовцям. Спочатку вони перевищували зарплату робітників в 12-15 раз, проте з часом ця різниця знизилася до 2-3 разів. Виконання таких завдань: підвищення економічного добробуту, досягнення соціальної рівності, боротьба з бідністю, сприйняття чесності як норми поведінки чиновника.

Рис. 2.2 Характерні рис сінгапурської та шведської моделей боротьби з корупцією

Джерело: [29; 34; 52]

Заходи, реалізовані в рамках антикорупційних стратегій різних країн, часто стають основою для аналогічних реформ в інших державах. Найефективнішим підходом виявилось поєднання репресивних заходів («батога») та стимулюючих методів («пряника»), оскільки використання лише одного з них не давало значних результатів, а подекуди навіть ускладнювало ситуацію.

Одним із ключових кроків у реалізації антикорупційних стратегій стало створення спеціалізованих антикорупційних органів, які відповідають за координацію заходів з боротьби з корупцією. Однією з перших таких установ стало Бюро з розслідування випадків корупції Сінгапуру, засноване у 1952 році. Пізніше з'явилися: Центральний комітет пильності Індії (1964 р.); Комісія з боротьби з корупцією Азербайджану (2004 р.); Рада по боротьбі з корупцією Грузії (2008 р.); Комісія з боротьби з корупцією і цивільними правами Республіки Корея (2008 р.)

Антикорупційні установи можна поділити на три основні категорії:

1. Універсальні установи з правоохоронними функціями, які займаються як розслідуваннями, так і превентивними заходами (наприклад, STT у Литві, KNAV у Латвії, Незалежна комісія з боротьби з корупцією в Гонконзі).
2. Правоохоронні інститути, що спеціалізуються виключно на кримінальному переслідуванні корупційних злочинів (наприклад, Бюро з боротьби з корупцією та організованою злочинністю (USKOK) у Хорватії).
3. Органи, зосереджені на запобіганні корупції (наприклад, Управління США з урядової етики).

Окрім цього, з 1990-х років у багатьох країнах (Іспанія, Молдова, Франція, Швеція та ін.) у межах прокуратури та інших правоохоронних органів створено спеціалізовані підрозділи з протидії корупції, які займаються як розслідуванням злочинів, так і кримінальним переслідуванням винних осіб.

Багатофункціональні антикорупційні агентства виконують широкий спектр завдань, зокрема: проведення розслідувань та збору доказів, розробку та

впровадження антикорупційної політики, аналітичну діяльність та моніторинг корупційних ризиків, запобігання злочинам та взаємодію з громадянським суспільством, контроль та аудит виконання антикорупційних програм.

Спеціалізовані антикорупційні установи з повноваженнями правоохоронних органів здійснюють як виявлення, так й кримінальне переслідування осіб, котрі вчинили корупційні правопорушення, повернення майна, яке здобуто злочинним шляхом.

Найбільш поширеною є модель превентивних антикорупційних органів, що зосереджені на запобіганні випадків корупції. У практиці держав превентивні та координуючі функції або поєднуються в одному органі, або розподіляються між різними установами. Антикорупційні ради, комісії та комітети зазвичай включають представників державних установ, що працюють у сфері боротьби з корупцією. Вони можуть бути сформовані як на високому політичному рівні, так і на робочому рівні, а також часто залучають до своєї діяльності представників неурядових організацій, наукової спільноти, бізнесу та міжнародних експертів. До прикладів превентивних антикорупційних інституцій належать: Антикорупційна рада Грузії, Національна рада України з антикорупційної політики, Комісія при Президенті Казахстану з питань протидії корупції, рада з антикорупційної політики Вірменії, Комісія з боротьби з корупцією Азербайджану. Ці установи виконують функції координації діяльності правоохоронних органів, моніторингу імплементації антикорупційних заходів, а також аналізу та вдосконалення політики у сфері боротьби з корупцією на національному, регіональному та місцевому рівнях [85].

Отже, немає універсальної моделі боротьби з корупцією, яка б повністю підходила для наслідування в Україні. Наприклад, суворі методи Китаю, такі як смертна кара, чи моделі скандинавських країн, що базуються на високому економічному розвитку, не підходять для України через відмінності у соціально-економічних умовах. Проте деякі заходи, такі як громадський контроль, що застосовується у Нідерландах, чи конфіскація майна в Німеччині,

можуть бути корисними. У будь-якому разі Україна потребує політичної волі, незалежної судової системи, активної участі громадськості у контролі над діяльністю органів публічного управління, створення соціальних гарантій для держслужбовців та ефективного функціонування спеціалізованих антикорупційних органів.

Висновки до Розділу 2

В Україні діє комплексний підхід до реалізації антикорупційної політики, що базується на міцній нормативно-правовій основі та міжнародній підтримці. Серед ключових НПА слід виділити Закон України «Про запобігання корупції»; Закон України «Про очищення влади»; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку подання декларацій особами, уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, у період воєнного стану»; Закони України «Про Національне антикорупційне бюро України» та ін. Окремі норми регулювання цього процесу містять Кримінальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення. Варто відмітити також міжнародні конвенції з питань боротьби з корупцією, до яких приєдналася Україна: Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS-191); Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією; Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції; Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією; Угода про створення Групи держав проти корупції (GRECO).

В Україні основними органами, що борються з корупцією, є: Національне антикорупційне бюро (НАБУ); Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП); Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК); антикорупційні служби у різних державних установах, міністерствах і агентствах, що проводять внутрішній контроль, розслідування і запобігання корупції; Вищий антикорупційний суд. Антикорупційні заходи включають підвищення прозорості, контроль, реформи у судовій системі, вдосконалення

процедур декларації та інші ініціативи, спрямовані на викорінення корупції у державному управлінні.

У контексті воєнного стану та майбутнього поствоєнного відновлення країни, антикорупційні заходи в системі державного та публічного управління в Україні набувають особливої важливості. На даний час проблеми протидії корупції в органах публічного управління на даний момент наступні: недосконалість державної антикорупційної політики, нормативно-правової бази та процедур; недостатня координація та взаємодія між суб'єктами протидії корупції; слабкість інституціонального забезпечення та гарантій незалежності антикорупційних органів; низький рівень правової обізнаності та відсутність громадського запиту; проблеми конфлікту інтересів та декларування: вади законодавства та недостатність ризик-орієнтованих механізмів виявлення конфлікту інтересів; недосконалість правова регламентація заборон та обмежень на одержання подарунків, участь у певних правовідносинах; відсутність стандартів етичної поведінки для народних депутатів, місцевих обранців; існуючі правила етики не реалізуються повною мірою; обтяжливі процедури декларування та недостатньо ефективний контроль за достовірністю декларацій; фінансування діяльності представників публічної влади та лобіювання; недосконалість судова система та правосуддя.

РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ

3.1 Проблемні аспекти запобігання та протидії корупції у сфері публічного управління України

Соціологічні дослідження показують, що відсоток українців, які зіткнулися з корупцією, зменшився протягом останніх років: якщо у 2013 році досвід корупції мали приблизно 60% громадян, то на початок 2022 року цей показник знизився до 40%. Згідно з даними Transparency International, Індекс сприйняття корупції (ІСК) в Україні з 2013 до 2023 року виріс із 25 до 306 балів, свідченням чого є поступове поліпшення умов в країні, хоча й відбувається це повільно. У своєму висновку від 17 червня 2022 року щодо заявок на членство в Європейському Союзі від України, Грузії, та Молдови, Європейська комісія відзначила значний прогрес України у зміцненні верховенства права, однак наголосила, що боротьба з корупцією продовжує залишатися ключовою вимогою суспільства [77].

У грудні 2023 року було проведено п'яте національне опитування населення та представників бізнесу для комплексної оцінки корупційної ситуації в Україні. На рис. 3.1 та 3.2 наведено оцінку рівня корупції в сфері публічного управління населенням та представниками бізнесу.

Рис. 3.1 Оцінка рівня корупції населенням України за окремими напрямками у 2023 р.

**джерело: [78-79]*

За результатами опитування населення в 2024 році, корупція зайняла друге місце у списку найбільших проблем країни, піднявшись з третього місця у 2022 році. В цьому році 76,0% опитаних оцінили корупцію як дуже серйозну проблему, що на 7,4 відсоткових пункти вище, ніж у попередньому році. Цей показник повертає рівень серйозності корупції до показників 2020-2021 років, після тимчасового зниження у 2022 році (64,2%) [78].

Згідно з опитуванням, у сфері публічного управління найбільшою загрозою вважається політична корупція на вищому рівні: 93,2% респондентів вважають корупцію в Уряді та Верховній Раді серйозною чи дуже серйозною проблемою. Корупція у бізнесі займає друге місце з показником 83,2%, а побутова корупція є третьою за значенням з показником 67,7%. [78].

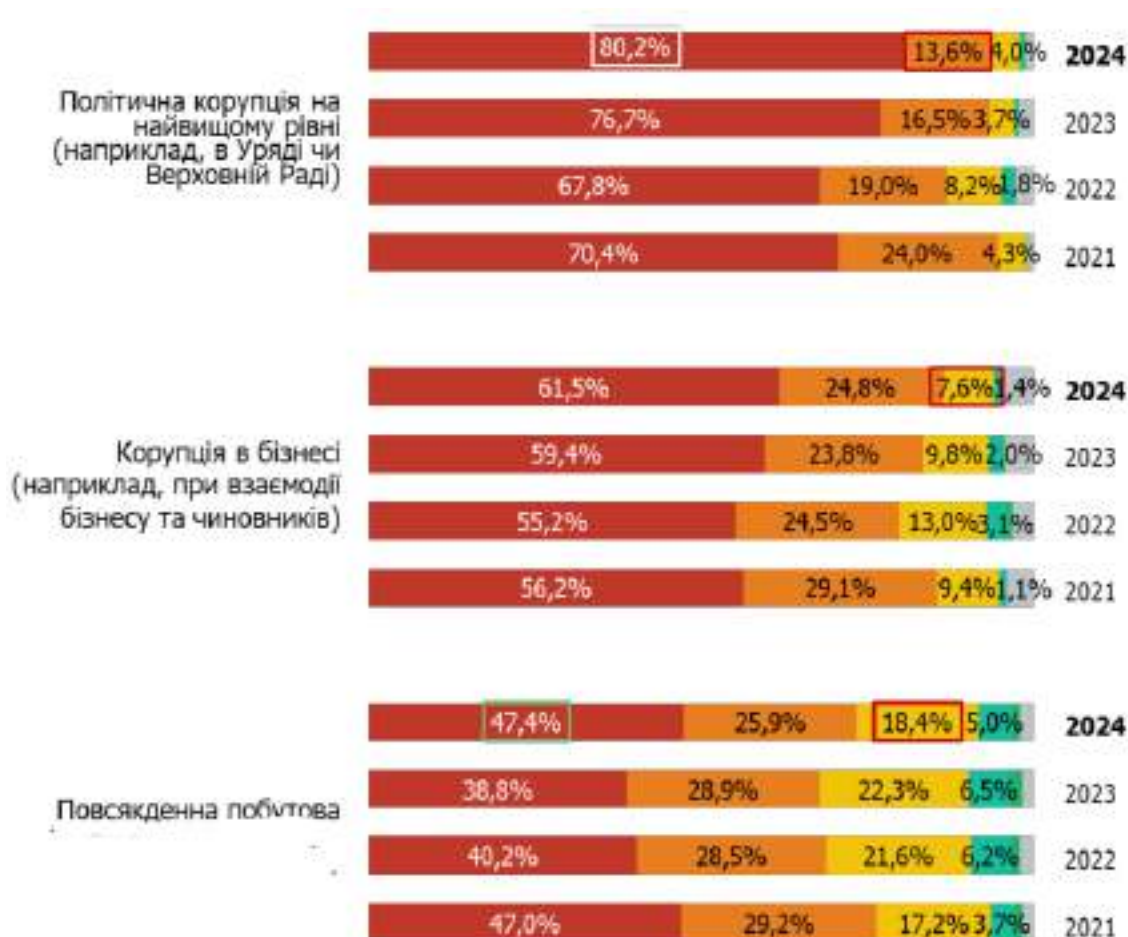

Рис. 3.2 Серйозність різних типів корупції в Україні за оцінкою населення, 2024 р.

*джерело: [78-79]

Підприємці контактують із державою рідше від населення і рідше стикаються з корупцією при таких контактах. У податковій сфері, контакти з якою є найчастішими, рівень корупції найнижчий третій період поспіль. Опитані підприємці визначили політичну корупцію на найвищому рівні як найбільш серйозну проблему серед трьох типів корупції, що були запропоновані, про що свідчать дані, наведені на рис. 2.4. У минулі роки (2021–2022) бізнесова аудиторія сприймала політичну корупцію як менш критичну порівняно з загальним населенням, але у 2023 році думки обох груп збіглися, при цьому 90,6% представників бізнесу оцінили цей тип корупції як серйозний або дуже серйозний.

Рис. 3.3 Оцінка рівня корупції представниками бізнесу України за окремими напрямками у 2024 р.

*джерело: [78-79]

Важливо зазначити, що серед підприємців оцінки серйозності політичної корупції зросли навіть порівняно з 2021 роком. Оцінки корупції в бізнесі повернулися до рівня 2021 року, тоді як ставлення до побутової корупції залишилося стабільним після спаду у 2022 році.

Дослідження [78-79] виявили, що в більшості випадків ініціаторами корупційних дій виступають особи, які надають послуги, включно з державними службовцями, представниками постачальницьких компаній, а також адміністраторами освітніх та медичних закладів. У 2023 році 12,1% українського населення та 3,9% бізнес-спільноти були визначені як ініціатори корупційних відносин у досліджуваних сферах, що відповідає показникам 2022 року.

Тим часом, 20,8% громадян та 11,9% представників бізнесу стикались з корупцією через вимоги неофіційних платежів або послуг з боку державних органів та установ, що також повертає показники до рівня 2021 року після покращення у 2022 році.

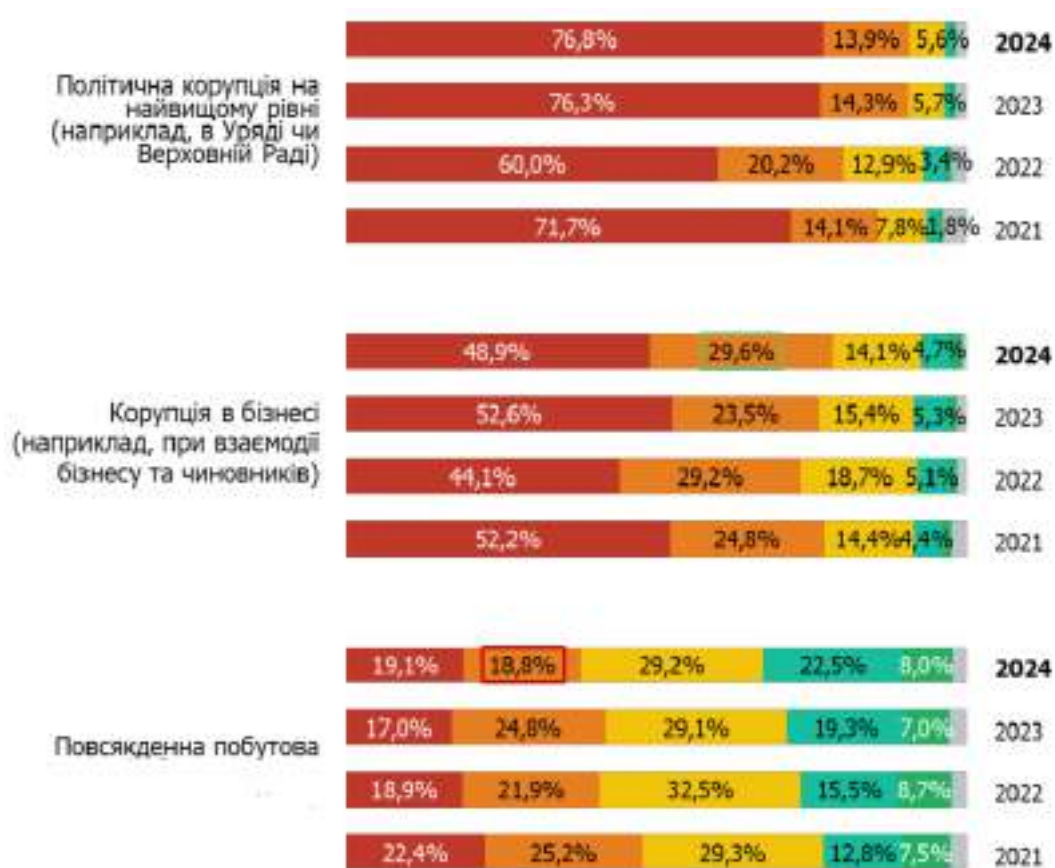

Рис. 3.4 Серйозність різних типів корупції в Україні за оцінкою бізнесу, 2024 р.

*джерело: [78-79]

Аналіз чотирьох років досліджень показує, що значна частина респондентів звикла вирішувати питання через корупційні практики, особливо у взаємодії з державними органами та організаціями. Це стосується переважно населення у більшості сфер та бізнесу в областях, як митниця та контрольні органи. На противагу цьому, підприємці рідко ініціюють корупційні дії у сферах контролю й нагляду за бізнесом, судової системи, виконання судових рішень та діяльності податкових органів.

Загальна оцінка рівня корупції в сфері публічного управління представниками бізнесу та населення наведена у таблиці 3.1.

Оцінка поширеності корупції в сфері публічного управління в Україні,
2021-2024 рр.

Рік / оцінка	Індекс	Дуже поширена	Дещо поширена	Інколи поширена	Майже відсутня	Відсутня	Важко сказати / Відмова
Населення							
2021	4,39	53,0%	32,5%	12,6%	0,6%	0,1%	1,3%
2022	4,25	43,9%	37,2%	15,8%	1,4%	0,3%	1,5%
2023	4,44	55,0%	32,9%	10,2%	0,5%	0,1%	1,3%
2024	4,52	74,9%	15,4%	3,6%	2,9%	1,1%	2,1%
Бізнес							
2021	4,35	51,0%	33,0%	14,0%	1,0%	0,0%	1,0%
2022	3,98	31,5%	37,7%	27,4%	2,9%	0,1%	0,4%
2023	4,29	49,8%	31,5%	16,7%	1,7%	0,1%	0,2%
2024	4,39	76,0%	14,3%	5,3%	3,3%	0,5%	0,6%

*джерело: [78-79]

Ситуація з корупцією в сфері публічного управління в Україні у 2023 році характеризується як «розчарування після оптимізму». Значне покращення індикаторів, таких як рівень та динаміка корупції, а також ефективність антикорупційних органів, що спостерігалось у 2022 році, відновилося до «довоєнного» стану. Покращення у 2022 році могло бути обумовлене почуттям єдності в обличчі зовнішніх загроз та сподіваннями на відновлення країни від корупції під тиском кризи. Однак, через майже два роки без сталого прогресу і з великою увагою до корупції в минулому році, особливо в контексті необхідності реформ для вступу в Європейський Союз та розкриття злочинів, оцінки корупції як серйозної проблеми зросли. Як зазначають опитування, як населення, так і бізнес вважають основними відповідальними за боротьбу з корупцією у публічному управлінні в Україні центральні органи влади: Президента України та його Офіс, Парламент і Національне антикорупційне бюро України (НАБУ),

що тримають лідерство в рейтингах вже третій рік поспіль. Однак, загальна ефективність антикорупційної діяльності цих органів влади у 2023 році відчуває суттєве та статистично значуще зниження серед обох груп, яке є певною корекцією після підйому в 2022 році, хоча залишається вищим за показники 2021 року. За оцінками респондентів, СБУ виявляється найефективнішою в боротьбі з корупцією, при цьому рейтинги СБУ серед підприємців не зазнали зниження з минулого року. Загалом, рівень обізнаності обох аудиторій щодо роботи антикорупційних органів залишається низьким. Найкраще і населення, і бізнес обізнані з діяльністю Національної поліції, в той час як інформованість про інші антикорупційні установи значно нижча. Більшість населення зазначає, що вони «зовсім необізнані» щодо більшості інституцій, тоді як бізнес-аудиторія заявляє про «поверхневу обізнаність». У 2023 році обом групам було запропоновано оцінити своє знання електронних сервісів, які можуть служити альтернативами корупційним практикам, і виявилось, що рівень обізнаності населення суттєво нижчий за рівень бізнесу. Серед населення найвищий рівень знань виявлено про сервіси електронних черг для адміністративних послуг та медичні сервіси, тоді як серед бізнесу лідирує електронний кабінет на сайті ДПС [78].

У таблиці 3.2 оглянемо індикатори ефективності державної антикорупційної політики України у 2023 р.

Таблиця 3.2

Основні індикатори ефективності державної антикорупційної політики України у 2-21-2024 р.

№	Назва індикатора	Аудиторія	2021	2022	2023	2024
1	Частка, яка негативно ставиться до корупційних проявів	Населення	49,4 %	57,4 %	56,0 %	57,9 %
		Бізнес	55,3 %	60,3 %	57,8 %	58,8 %
2	Частка, яка мала власний корупційний досвід	Населення	26,0 %	17,7 %	19,5 %	18,7 %

		Бізнес	21,6 %	15,4 %	22,2 %	23,2 %
3.1	Частка готових повідомляти про факти корупційних проявів	Населення	9,8%	11,2 %	10,2 %	12,3 %
		Бізнес	22,7 %	26,2 %	26,9 %	21,3 %
3.2	Частка, яка заявила про факти корупції, що мали стосовно неї місце, компетентним органам	Населення	5,7%	5,2%	6,5%	9,7%
		Бізнес	10,5 %	12,8 %	14,0 %	17,2 %
4	Частка, яка схвалює діяльність викривачів	Населення	60,6 %	65,1 %	67,3 %	74,3 %
		Бізнес	79,5 %	86,0 %	89,6 %	85,8 %
5	Частка, яка належно обізнана з гарантіями правового захисту викривачів	Населення	13,4 %	17,7 %	16,1 %	16,8 %

**джерело: [78-79]*

Протягом аналізованого періоду відбулося зростання кількості населення та бізнесу, які критично ставляться до корупції. У 2024 році доля антикорупційно налаштованого бізнесу досягла стабілізації на рівні 58,8% після збільшення у 2022 році.

У контексті воєнного стану та майбутнього поствоєнного відновлення країни, антикорупційні заходи в системі державного та публічного управління в Україні набувають особливої важливості. Це пов'язано з безпрецедентним обсягом військової, фінансової та гуманітарної допомоги, яку Україна отримує та очікує отримати від західних партнерів та міжнародних організацій. Проблема боротьби з корупцією стала особливо гострою на тлі повномасштабного російського вторгнення, що спонукає до дискусій про можливість прирівняння корупції до державної зради та внесення відповідних змін до кримінального законодавства України.

Проблеми протидії корупції в органах публічного управління на даний момент наступні [77]:

1) Недосконалість державної антикорупційної політики, нормативно-правової бази та процедур: державна антикорупційна політика не завжди ґрунтується на повних, об'єктивних та достовірних даних; безсистемні зміни до законодавства у сфері запобігання та протидії корупції негативно впливають на ефективність правозастосування; положення нормативно-правових актів та їх проєктів потребують подальшого удосконалення для усунення корупціогенних факторів; недостатня якість законодавства впливає на функціонування єдиного державного реєстру декларацій та процес декларування.

2) Недостатня координація та взаємодія між суб'єктами протидії корупції: зусилля різних органів та громадськості недостатньо скоординовані; відсутність належної цифрової трансформації повноважень, що дозволило б підвищити прозорість та мінімізувати корупційні ризики.

3) Слабкість інституціонального забезпечення та гарантій незалежності антикорупційних органів: інститут уповноважених підрозділів (осіб) з питань запобігання корупції не реалізує повною мірою свій потенціал через недостатні гарантії автономності; недостатня інституційна спроможність органів, уповноважених на захист викривачів, та недоліки у законодавстві; необхідність удосконалення механізмів оцінювання ефективності діяльності антикорупційних органів і притягнення до відповідальності.

4) Низький рівень правової обізнаності та відсутність громадського запиту: корупційні практики на побутовому рівні стали усталеною нормою поведінки й не сприймаються як порушення; відсутній стійкий суспільний запит до публічних осіб щодо дотримання етичних норм та доброчесності; немає об'єктивного інформування про ситуацію із запобігання корупції, що викривлює сприйняття її рівня та причин; відсутність поваги до викривачів корупції та бракує знань про правові гарантії захисту прав тих, хто повідомляє про корупцію.

5) Проблеми конфлікту інтересів та декларування: вади законодавства та недостатність ризик-орієнтованих механізмів виявлення конфлікту інтересів;

недосконала правова регламентація заборон та обмежень на одержання подарунків, участь у певних правовідносинах; відсутність стандартів етичної поведінки для народних депутатів, місцевих обранців; існуючі правила етики не реалізуються повною мірою; обтяжливі процедури декларування та недостатньо ефективний контроль за достовірністю декларацій.

б) Фінансування діяльності представників публічної влади та лобювання: непрозора та непублічна діяльність суб'єктів, які впливають на прийняття парламентських рішень; надмірний вплив фізичних та юридичних осіб призводить до домінування приватних інтересів; система контролю за фінансуванням політичних партій та виборів потребує удосконалення.

Недосконала судова система та правосуддя: недосконала судова система дає змогу більшості осіб, причетних до корупційних правопорушень або порушень у сфері фінансування політичних партій, уникати адміністративної та/або кримінальної відповідальності; порушення антикорупційного законодавства не завжди визнається дисциплінарним правопорушенням, а недосконале та неузгоджене з міжнародними стандартами кримінальне законодавство сприяє звільненню винних від покарання. Відсутність усталеної судової практики, низька динаміка розгляду справ і зловживання процесуальними правами ускладнюють ефективне правосуддя.

3.2 Практичні рекомендації щодо підвищення ефективності запобігання та протидії корупції у сфері публічного управління України

Україною прийнята всеосяжна правова основа для протидії корупції, та створено ряд незалежних антикорупційних органів, які користуються певним кредитом довіри з боку громадськості. Гармонізація у результаті має допомогти стабілізувати ситуацію в цьому секторі, адже упродовж останніх років корупція в нашій країні розрослася і перетворилася на одну з найбільш гострих проблем сьогодення. Існування такого негативного явища є реальною загрозою для

безпеки, державного і суспільного демократичного розвитку, конституційного ладу. Україна має скористатися позитивним досвідом антикорупційних дій країн Європи під час практичної боротьби з цим цих ганебним явищем.

Європейський досвід запобігання та боротьби з корупцією дозволяє узагальнити найбільш характерні тенденції та механізми, адаптація яких могла би бути корисною для України. Пріоритетами тут для нашої країни можуть бути такі:

- поширення просвітницької діяльності щодо антикорупційних діянь і їх наслідків, спрямовування її на підвищення рівня громадянської свідомості та популяризацію суспільного несприйняття корупції як дуже негативного явища шляхом реалізації різних антикорупційних освітніх програм та проєктів;

- підвищення ролі громадських організацій в антикорупційній діяльності, реальне включення їх до складу наглядових та дорадчих рад при всіх органах публічної влади та спеціалізованих антикорупційних установах, надання можливості громадським організаціям брати участь у формуванні та реалізації антикорупційної політики і здійснювати громадський контроль;

- приділення більшої уваги превентивним та заохочувальним антикорупційним заходам ніж репресивним (з одночасним підвищенням рівня професійності та ефективності діяльності співробітників антикорупційних структур для створення умов невідворотності покарання для всіх корупціонерів, не дивлячись на їх приналежність до певних політичних партій, владних еліт тощо);

- ширше залучення інтернет-платформ та вдосконалення інтерактивних сайтів оперативного реагування на скарги громадян про факти корупційних дій (одночасно з уведенням юридичної відповідальності за неприйняття заходів щодо негайного розгляду таких повідомлень співробітниками відповідних правоохоронних органів) [45, с. 34].

Проаналізувавши особливості протидії корупційним злочинам в країнах-членах ЄС, можемо осмислити, на яких засадах має стояти національна антикорупційна стратегія, яка зараз так необхідна Українській державі:

- наявність сильної політичної волі державного керівництва до протидії явищу корупції і сформованої на її базі єдиної державної політики у сфері протидії корупційним проявам, яка б передбачала державні, політичні, економічні, соціальні і правові заходи. Заходи ні законодавчого, ні адміністративного, ні будь-якого іншого плану, що покликані боротися з корупцією не можуть відзначитися ефективністю, якщо відсутня політична воля на кожному рівні влади;

- організація соціального контролю, здійснюваного громадянським суспільством по всій системі держадміністрування (неодмінна умова – це створена атмосфера прозорості) і забезпечення можливості порушувати в цих межах кримінальне переслідування відповідальних. Важлива роль тут належить по-справжньому незалежним ЗМІ;

- гарантії незалежності судової системи. Всебічну ілюстрацію такого підходу бачимо в правоохоронних системах таких країн як Італія, Великобританія, Франція та ін.;

- організація жорсткої підзвітності людей, які мають владні повноваження, перед реально незалежною структурою, що відстежує чистоту роботи держслужбовців, а також має повноваження притягати до відповідальності посадових осіб, незважаючи на їхній статус у владній ієрархії [65, с. 225].

- технологізація у сфері державного управління та адміністрування, що, на наш погляд, істотно зменшить корупційні ризики у цій сфері та роль людського (посадового) чинника [48, с. 12].

- запровадження програм підвищення свідомості громадськості про корупцію [18, с. 14].

Отже, ефективність подальших шляхів подолання корупції в Україні пов'язана з реалізацією системи трьох компонент, які наведено на рис. 3.5.

Рис. 3.5. Ключові компоненти системи подолання корупції в Україні

**джерело: [26, с. 97-99]*

1) Прояв політичної волі до подолання корупції в Україні та дотриманням невідворотності юридичної відповідальності. Адже загальновідомо, що системоутворюючими у цьому питанні є три базові конструкції: «Громадський запит – Політична воля – Юридична відповідальність». «Громадський запит» є наявним. Втім, питання з «політичною волею», а тим паче з «юридичною відповідальністю» є проблемними і ключовими. Зокрема, «юридична відповідальність» залишається все ще вибірковою. Про це свідчить категорія осіб, яка притягається до відповідальності – це переважно депутати місцевих рад. Відсутніми є реальні вироки стосовно високопосадовців. Блок «Політичної волі» так само викликає багато питань, особливо протягом останнього року, що пов'язане насамперед з останніми рішеннями Конституційного Суду України як щодо незаконності перебування директора НАБУ на посаді, так і відміни кримінального покарання за недостовірні дані в е-деклараціях і визнанні таких, що не відповідають

Конституції України найбільш важливих повноважень НАЗК, на основі яких і ґрунтується ефективна антикорупційна політика.

2) Ефективність співпраці антикорупційних органів між собою. Така співпраця не завжди є ефективною і здійснюється не в інтересах держави у цілому, а окремого органу чи відомства. Адже розмежування завдань і сфери діяльності, при відсутності чітких вказівок в законі є проблемним аспектом. Окрім того, ефективною протидія корупції може бути лише при поетапному виконанні своїх завдань кожного антикорупційного органу окремо. Відтак, недоліки в роботі одного органу ставлять під сумнів антикорупційну діяльність держави загалом.

3) Ліквідація недоліків антикорупційного законодавства й спроб зробити його менш жорстким. Інституційна неспроможність основного антикорупційного органу, проблеми в діяльності НАБУ, ліквідація кримінальної статті за незаконне збагачення та покарання у виді позбавлення волі за недостовірні дані при е-декларуванні, тривала відсутність Антикорупційної стратегії й Програми її діяльності та багато інших питань опосередковані насамперед недоліками законодавства, а як наслідок, – негативним впливом для держави у цілому на міжнародній арені у тому числі [26, с. 97-99].

Протидії корупції в Україні доцільним є впровадження наступних заходів: оптимізація та стабілізація нормативно-правової бази; посилення міжвідомчої координації; забезпечення інституційної незалежності спеціалізованих антикорупційних органів; покращення системи е-декларування та контролю конфлікту інтересів; розвиток громадської культури, підвищення рівня правової обізнаності; судова реформа та підвищення дієвості правосуддя; прозорість фінансування політичної діяльності і запровадження прозорого лобіювання; покращення іміджу антикорупційних органів і залучення громадськості.

Оптимізація та стабілізація нормативно-правової бази вимагає передусім поглибленого аналізу чинного законодавства, яке регулює сферу запобігання корупції. Такий аудит має стосуватися всіх ключових актів, що визначають механізми декларування, врегулювання конфлікту інтересів, умови та

обмеження для державних службовців, порядок фінансування політичних партій та діяльності виборчих штабів. Усе це необхідно робити за умови активного долучення фахових експертів, правників, науковців та представників громадянського суспільства, оскільки відкриті консультації з різними зацікавленими сторонами допомагають уникнути непродуманих кроків і зберігають необхідний баланс між жорсткими антикорупційними приписами та реалістичними умовами їх запровадження. Важливо приділити увагу й упровадженню механізму системної антикорупційної експертизи для кожної нової законодавчої ініціативи, щоби ще на стадії проєкту визначати, чи не містить він нових ризиків та колізій, здатних ускладнити виконання вже ухвалених норм.

Зміцнення міжвідомчої координації має відбуватися паралельно з оновленням законодавчої основи. Ідеться не лише про чіткий розподіл функцій між різними антикорупційними та правоохоронними органами, а й про створення прозорої та зрозумілої системи взаємодії, щоби уникнути повторюваних процедур або конфліктів інтересів при розслідуванні одних і тих самих справ. Із цією метою доцільно ухвалити єдиний акт, який систематично окреслить межі відповідальності та обов'язки кожної структури. Особливу увагу варто звернути на технічне підґрунтя взаємодії, зокрема на інтеграцію баз даних і впровадження єдиної платформи в цифровому форматі, що дозволить у режимі реального часу обмінюватися інформацією та оперативно її верифікувати.

Забезпечення інституційної незалежності спеціалізованих антикорупційних органів потребує комплексних змін не лише в законодавстві, а й у практиці його реалізації. Особливу увагу варто приділити процедурі призначення керівників таких установ, як НАБУ, САП, НАЗК та інших подібних органів, оскільки прозоре і чітко регламентоване обрання дає змогу мінімізувати політичний вплив на їхню подальшу діяльність. У цьому процесі важливо дотримуватися принципу конкурентності, публічності та рівних можливостей для всіх кандидатів, а склад конкурсних комісій мусить включати

незалежних експертів і фахівців з бездоганною репутацією. Гарантією стабільної роботи спеціалізованих відомств є також захист їхніх бюджетів від довільних або раптових скорочень, адже належне фінансування дозволяє зберігати професійний колектив, сучасну матеріально-технічну базу, а також удосконалювати методи й інструменти розслідування. Водночас навіть високий рівень фінансової підтримки не гарантує відсутності тиску з боку інших державних структур, якщо не буде чітко закріплено у законодавстві обмеження втручання їхнього керівництва в оперативну діяльність антикорупційних органів. З іншого боку, важливо забезпечити і прозору, зрозумілу для суспільства та міжнародних партнерів систему звітування про результати роботи, адже без механізмів регулярної публічної підзвітності й контролю з боку парламенту громадськість може втратити довіру до ефективності новостворених або реорганізованих антикорупційних структур. Керівники цих установ мають щороку звітувати про найважливіші кейси, статистику розслідувань та досягнуті результати, проте така звітність повинна залишатися в межах, які не порушують принципу незалежності, тобто без перетворення парламентських слухань чи інших форм контролю на засіб політичного впливу чи розправи.

Покращення системи е-декларування та контролю конфлікту інтересів передбачає низку заходів, спрямованих на забезпечення максимальної прозорості майнового стану посадових осіб. Повне відновлення роботи електронного декларування, навіть у складних умовах воєнного стану, є одним із критичних кроків, оскільки безперервне функціонування системи формує довіру суспільства та міжнародних партнерів до відкритості державних інституцій. Система подачі та оприлюднення декларацій має не лише технічно працювати без збоїв, а й бути адаптованою до загроз безпеці даних, що означає посилений захист персональної інформації, створення резервних копій і продуманий механізм доступу до них. Важливо також уніфікувати форму повідомлення про конфлікт інтересів і детально прописати процедури, за якими особи, уповноважені на виконання функцій держави, подають такі

повідомлення. Це може бути окремий формуляр із чітким переліком даних, які необхідно заповнювати, а також з алгоритмом подальших дій у випадку виявлення ризиків. Не менш важливою є й запроваджена у багатьох державах ризик-орієнтована модель перевірок, коли передусім аналізуються декларації посадових осіб, котрі обіймають найбільш вразливі до корупції посади або мають значний обсяг дискреційних повноважень.

Розвиток громадської культури та правової обізнаності сприяє усвідомленню суспільством згубних наслідків корупції та підкреслює важливість особистої відповідальності у протидії зловживанням. Проведення масштабних інформаційно-просвітницьких кампаній, що доступно демонструють, як корупція шкодить не лише державному бюджету, а й добробуту кожного, допомагає зрозуміти правові наслідки порушень та механізми захисту викривачів. Водночас у шкільній та університетській освіті варто акцентувати увагу на етиці та доброчесності, використовуючи інтерактивні форми навчання, які на реальних прикладах показують небезпеку навіть невеликих корупційних домовленостей.

Нарешті необхідно законодавчо визначити термін «політична корупція», навести її характерні риси і основні сфери, де вона виникає і процвітає (система публічного управління, а саме вищий рівень державного й регіонального управління; партійна і виборча системи). Це необхідно не тільки для визначення конкретних кримінальних і адміністративних правопорушень та засобів покарання, але й для того, щоб в суспільство сформувало чіткий політичний портрет суб'єкта політичної корупції, що являє собою політичного актора, котрий ставить перед собою політичні цілі збереження, отримання, розподілу і зміцнення політичної влади, використовуючи інструментарій протиправних і неформальних політичних і економічних практик [47, с. 75].

Окрему роль у формуванні культури прозорості й нульової толерантності до корупції відіграють органи самоорганізації населення, професійні об'єднання та громадські організації. Їхній безпосередній зв'язок із місцевими громадами та специфічними галузями господарства дозволяє брати під

громадський контроль місцеві бюджети, процедури державних закупівель і ключові адміністративні рішення. Для реалізації такого контролю можна створювати регіональні дорадчі органи або робочі групи при місцевих радах, куди входили б активісти, представники бізнес-асоціацій та представники організацій [40, с. 185]. Їхня участь у розгляді питань, пов'язаних із розподілом коштів, відбором підрядників чи наданням соціальних послуг, стає дієвим запобіжником зловживань. Водночас розкриття інформації про можливі корупційні схеми, отримане журналістами-розслідувачами або громадськими активістами, в умовах сучасного інформаційного простору може викликати значний суспільний резонанс і вплинути на подальший перебіг подій, тож система захисту викривачів та їх заохочення має постійно вдосконалюватися.

Судова реформа і підвищення дієвості правосуддя залишаються фундаментальними завданнями в контексті подолання корупції, оскільки без незалежного та професійного судочинства будь-які антикорупційні розслідування можуть виявитися марними. Одним із вирішальних аспектів реформування є запровадження прозорих процедур відбору й оцінювання суддів, зокрема перевірок на добросовісність і відсутність невинуватених статків. Важливо, щоб ці процедури здійснювалися неупереджено, з чітким регламентом і громадським моніторингом, адже будь-який «ручний» вплив нівелюватиме суть судової незалежності. Коли йдеться про відповідальність самих суддів за затягування справ або зловживання процесуальними можливостями, необхідно запровадити ефективні дисциплінарні механізми, які б дозволяли притягнути до відповідальності винуватців і не перетворювали процес на складне багаторівневе формальне провадження. Конкретні строки розгляду справ, дотримання принципу змагальності, прозорість ухвалення рішень і оприлюднення судової практики мають стати обов'язковими елементами судового процесу. В цьому контексті велике значення має уніфікація підходів до кваліфікації та покарання за корупційні злочини. Вищий антикорупційний суд і Верховний Суд можуть видавати додаткові роз'яснення або узагальнення щодо типових ситуацій, що дозволило б не лише підвищити якість правосуддя, а й

знизити ризик винесення суб'єктивних та нерівномірних вироків. Такий підхід допомагає утвердити впевненість у тому, що жодні високі посади чи особисті зв'язки не врятують корупціонера від справедливого покарання, а також що люди, котрі звертаються до суду, можуть розраховувати на послідовний, неупереджений і передбачуваний розгляд своїх справ.

Зменшення корупційних ризиків у політичній діяльності можливе через забезпечення прозорості фінансування та встановлення чітких правил лобіювання. Прийняття окремого закону, який регламентує правовий статус лобістів, порядок їхньої діяльності, вимоги до реєстрації та звітності, дозволить врегулювати відносини між держорганами, бізнесом і громадськими організаціями, запобігаючи конфлікту інтересів. Жорсткі вимоги до розкриття джерел фінансування, ретельний моніторинг витрат та застосування санкцій за порушення допоможуть виявити «тіньові» кошти та запобігти умисному введенню в оману, що сприятиме підвищенню довіри громадськості до демократичних інститутів.

Покращення іміджу антикорупційних органів і розширення участі громадськості у контролі за їх діяльністю допомагає підвищити довіру до цих структур. Регулярне публікування структурованих звітів про результати роботи НАБУ, САП, НАЗК, ДБР та Вищого антикорупційного суду дозволяє громадянам бачити конкретні результати у вигляді завершених справ і накладених покарань, а також аналізувати виклики, з якими стикаються правоохоронці. Відкритість даних, доступ до статистичних показників і аналітичних матеріалів сприяють прозорості, хоча при цьому важливо дотримуватися вимог щодо захисту прав підозрюваних. Розширення інструментів громадського контролю, таких як громадські ради і незалежні наглядові комісії, а також активна співпраця з медіа допомагають викривати корупційні схеми та мобілізувати суспільство на підтримку принципів доброчесності, не порушуючи баланс між публічністю та об'єктивністю.

Покращення іміджу антикорупційних органів і ширше залучення громадськості безпосередньо пов'язані з рівнем прозорості й підзвітності у

використанні зовнішньої допомоги та внутрішніх ресурсів, особливо в умовах значних фінансових надходжень під час та після війни. Надзвичайно важливо формувати відкриті й надійні механізми контролю за тим, куди спрямовуються кошти міжнародних партнерів, які саме проекти фінансуються і як обирають постачальників чи підрядників. Для цього варто запровадити публічні реєстри контрактів, зокрема тих, що стосуються постачання оборонної продукції, послуг для військових потреб або закупівлі лікарських засобів і гуманітарних товарів. У таких реєстрах необхідно надавати достатній обсяг інформації про укладені договори: від найменування переможця тендеру та його реєстраційних даних до загальної суми контракту й джерел фінансування. Хоча з міркувань безпеки певні дані можуть підлягати обмеженню, важливо не закривати інформацію повністю, щоб не створювати додаткових ризиків для корупції в оборонному секторі. З цією ж метою можна розвивати механізми електронних тендерів, адаптуючи їх до воєнних реалій, але не відмовляючись від базових принципів конкурентності й відкритості, які вже довели свою ефективність у мирний час.

Крім суто внутрішніх кроків, не менш важливим є тісне узгодження цих реформ з європейськими стандартами. Інтеграція вимог ЄС щодо антикорупційних заходів до поточних переговорів про вступ України до ЄС створює додаткові стимули для дотримання високих норм прозорості та підзвітності. У цьому напрямі доцільним кроком є залучення міжнародних експертів і наглядових місій для оцінки того, як на практиці реалізуються оголошені заходи щодо відкритості тендерів, моніторингу фінансових потоків і притягнення до відповідальності осіб, що зловживають коштами. Наявність зовнішнього експертного погляду може не тільки підвищити рівень довіри зовнішніх донорів і європейських партнерів, а й слугувати додатковим запобіжником від внутрішніх корупційних ризиків, тим самим покращуючи авторитет антикорупційних органів і держави загалом.

Отже, подолання корупції в Україні потребує комплексного та системного підходу. З одного боку, необхідно суттєво вдосконалювати законодавство й

вибудувати чітку, зрозумілу та стабільну інституційну архітектуру антикорупційних органів. З іншого – формувати нову політичну культуру і громадську свідомість, коли корупцію сприймають як суспільне зло, а викривальну діяльність – як почесний обов’язок. Успіх таких змін залежить насамперед від політичної волі, прозорих і незалежних судових процедур, дієвого покарання за вчинення корупційних правопорушень та широкої підтримки з боку суспільства та міжнародних партнерів.

Висновки до Розділу 3

Європейський досвід боротьби з корупцією пропонує корисні механізми для України: поширення антикорупційної освіти та формування суспільного несприйняття корупції; активне залучення громадських організацій до контролю та антикорупційної діяльності; акцент на превентивні заходи замість репресивних, із підвищенням ефективності антикорупційних структур; розвиток онлайн-платформ для оперативного реагування на корупційні скарги та запровадження відповідальності за їх ігнорування. Також на підставі аналізу досвіду західних країн було визначено засади національної антикорупційної стратегії для України: наявність сильної політичної волі та єдиної державної політики у сфері боротьби з корупцією; громадський контроль за держадміністрацією, прозорість та незалежні ЗМІ; гарантії незалежності судової системи; жорстка підзвітність посадовців перед незалежним наглядовим органом; впровадження технологій у держуправління для зниження

корупційних ризиків; програми підвищення громадської свідомості щодо корупції.

Для покращення протидії корупції доцільним є впровадження наступних заходів: оптимізація та стабілізація нормативно-правової бази; посилення міжвідомчої координації; забезпечення інституційної незалежності спеціалізованих антикорупційних органів; покращення системи е-декларування та контролю конфлікту інтересів; розвиток громадської культури, підвищення рівня правової обізнаності; судова реформа та підвищення дієвості правосуддя; прозорість фінансування політичної діяльності і запровадження прозорого лобювання; покращення іміджу антикорупційних органів і залучення громадськості.

ВИСНОВКИ

Корупція - це суспільно небезпечне багатогранне явище, що полягає у неправомірному використанні посадовими чи уповноваженими особами своїх владних повноважень або службового становища задля отримання особистої вигоди чи переваг для себе чи пов'язаних осіб, що порушує правові, етичні й моральні норми та призводить до негативних наслідків у соціальній, політичній, економічній та інших сферах суспільного життя.

В процесі дослідження автором були вирішені усі завдання кваліфікаційної роботи.

1. Корупційна поведінка в сфері публічного управління характеризується отриманням особою неправомірних вигод через використання свого службового положення або повноважень, що зазвичай охоплює хабарництво в різних формах — грошових, негрошових, у вигляді преференцій або пільг. Вона має наступні ознаки: пряме заподіяння шкоди авторитету держави чи інтересам, захищеним законом; умисел особи на дії (чи бездіяльність), що шкодять інтересам держави; використання службового становища особою на шкоду державі; корисливі цілі або інша особиста зацікавленість особи; незаконне отримання особою матеріальних чи нематеріальних благ, послуг, переваг.

2. В Україні діє комплексний підхід до реалізації антикорупційної політики, що базується на міцній нормативно-правовій основі та міжнародній підтримці. Серед ключових НПА слід виділити Закон України «Про запобігання корупції»; Закон України «Про очищення влади»; Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо порядку подання декларацій особами, уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, у період воєнного стану»; Закони України «Про Національне антикорупційне бюро України» та ін. Окремі норми регулювання цього процесу містять Кримінальний кодекс України та Кодекс України про адміністративні правопорушення. Варто відмітити також міжнародні конвенції з питань боротьби з корупцією, до яких приєдналася Україна: Додатковий протокол до

Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS-191); Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією; Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції; Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією; Угода про створення Групи держав проти корупції (GRECO).

3. В Україні основними органами, що борються з корупцією, є: Національне антикорупційне бюро (НАБУ); Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП); Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК); антикорупційні служби у різних державних установах, міністерствах і агентствах, що проводять внутрішній контроль, розслідування і запобігання корупції; Вищий антикорупційний суд.

4. Європейський досвід боротьби з корупцією пропонує корисні механізми для України: поширення антикорупційної освіти та формування суспільного несприйняття корупції; активне залучення громадських організацій до контролю та антикорупційної діяльності; акцент на превентивні заходи замість репресивних, із підвищенням ефективності антикорупційних структур; розвиток онлайн-платформ для оперативного реагування на корупційні скарги та запровадження відповідальності за їх ігнорування.

5. У контексті воєнного стану та майбутнього поствоєнного відновлення країни, антикорупційні заходи в системі державного та публічного управління в Україні набирають особливої важливості. На даний час проблеми протидії корупції в органах публічного управління на даний момент наступні: недосконалість державної антикорупційної політики, нормативно-правової бази та процедур; недостатня координація та взаємодія між суб'єктами протидії корупції; слабкість інституціонального забезпечення та гарантій незалежності антикорупційних органів; низький рівень правової обізнаності та відсутність громадського запиту; проблеми конфлікту інтересів та декларування: вади законодавства та недостатність ризик-орієнтованих механізмів виявлення конфлікту інтересів; недосконалість правова регламентація заборон та обмежень на одержання подарунків, участь у певних правовідносинах; відсутність стандартів етичної поведінки для народних депутатів, місцевих обранців;

існуючі правила етики не реалізуються повною мірою; обтяжливі процедури декларування та недостатньо ефективний контроль за достовірністю декларацій; фінансування діяльності представників публічної влади та лобіювання; недосконала судова система та правосуддя.

6. На підставі аналізу досвіду західних країн було визначено засади національної антикорупційної стратегії для України: наявність сильної політичної волі та єдиної державної політики у сфері боротьби з корупцією; громадський контроль за держадміністрацією, прозорість та незалежні ЗМІ; гарантії незалежності судової системи; жорстка підзвітність посадовців перед незалежним наглядовим органом; впровадження технологій у держуправління для зниження корупційних ризиків; програми підвищення громадської свідомості щодо корупції.

Комплексний підхід до боротьби з корупцією включає вдосконалення законодавства, створення стабільної інституційної архітектури, формування нової політичної культури та активну підтримку міжнародних партнерів.

Оптимізація антикорупційного законодавства вимагає всебічного аудиту чинних норм із залученням експертів та громадськості, а також впровадження системної антикорупційної експертизи для кожного нового законодавчого проєкту. Паралельно необхідно удосконалити міжвідомчу координацію через єдиний нормативний акт, що визначатиме межі відповідальності, із застосуванням цифрових платформ для оперативного обміну інформацією. Забезпечення незалежності антикорупційних органів потребує прозорих конкурсних процедур призначення їх керівників, стабільного фінансування та законодавчих обмежень щодо втручання інших структур. Публічна звітність має бути структурованою й регулярною, зберігаючи принцип незалежності органів. Покращення системи е-декларування та контролю за конфліктом інтересів, із захистом персональних даних, сприятиме підвищенню прозорості. Розвиток громадської культури через інформаційно-просвітницькі кампанії та впровадження етики в освіту допоможе сформувати суспільну нетолерантність до корупції. Важливо також законодавче визначити поняття «політична

корупція», що дозволить чітко окреслити правопорушення та засоби покарання, а участь громадських організацій, регіональних дорадчих груп і журналістських розслідувань сприятиме більш ефективному контролю за місцевими бюджетами та адміністративними рішеннями. Судова реформа має забезпечити незалежність правосуддя через прозорі процедури відбору суддів, ефективні дисциплінарні механізми та уніфікацію підходів до кваліфікації корупційних злочинів. Зменшення корупційних ризиків у політичній діяльності можливе завдяки законодавчому регулюванню лобіювання та прозорості фінансування, а також створенню відкритих механізмів контролю за використанням зовнішніх та внутрішніх ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1 – 212-24) від 07.12.1984 № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-ІІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану: Закон України від 20.09.2023 р. № 3384-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3384-20#n6>
5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо конфіскації незаконних активів осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, і покарання за набуття таких активів: Закон України від 31.10.2019 №263-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-20/#Text>
6. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо викривачів корупції: Закон України від 17.10.2019 № 198-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-20#Text>
7. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо приведення окремих положень у відповідність до висновків Європейської Комісії щодо України: Закон України № 3503-ІХ 8 грудня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3503-20#n2>
8. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури: Закон України від 08.12.2023 № 3509- ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3509-20#Text>

9. Про запобігання корупції: Закон України № 1700-VII від 14.10.2014 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.
10. Про Національне антикорупційне бюро України: Закон України від 14.10.2014 № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#Text>
11. Про очищення влади: Закон України від 16.09.2014 № 1682-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1682-18#Text>
12. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16/page.
13. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією № 252-V від 01.03.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text
14. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 18.10.2006 р. № 253-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/253-16>.
15. Резолюція 34/169 Генеральної асамблеї ООН «Кодекс поведінки посадової особи щодо підтримання правопорядку» від 17.12.1979 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_282
16. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією від 04.11.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102.
17. Бойцун А., Яблоновський Д. Скільки коштує суспільству корупція: аналітична записка. URL: https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2016/07/How-much-does-Corruption-Cost-Ukraine_Research-Paper.pdf
18. Акімова Л. Система антикорупційних заходів в контексті підвищення ефективності правоохоронної діяльності та протидії колабораціонізму в державному управлінні. Публічне управління та місцеве самоврядування. 2024. №1. С. 10-16.
19. Бродзь А.С., Прямухіна Н.В. 2024. Правові основи та механізми реалізації антикорупційної політики в системі державного управління України. Прикладні аспекти сучасних міждисциплінарних досліджень. 2024. №1. С. 66-68.

20. Венедіктов А.А., Венедіктова Ю.Є. Фактори, що зумовлюють розвиток корупції в Україні. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції: збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції (31 березня 2017 року, м. Харків, Україна). С. 48-49.
21. Вереша Р.В. Глобалізаційні засади протидії корупційній злочинності. матеріали IV Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.): у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 41-44.
22. Гаращук В.М. Актуальні проблеми боротьби з корупцією в Україні: монографія. Харків: Право, 2010. 144 с.
23. Гарматюк В. О. Теоретично-правові аспекти протидії корупції в Україні. Аналітичне-порівняльне правознавство. 2022. №4. С. 17-22.
24. Головкін Б. М. Механізм запобігання корупції. Часопис Київського університету права. 2018. № 4. С. 254–260.
25. Гречанюк Р. Формування та реалізація державної антикорупційної політики України в умовах воєнного стану. Актуальні проблеми правознавства. 2024. №2. С. 118-123.
26. Гулак О. В., Курило В. І., Дубчак Л. М. До питання про шляхи подолання корупції в Україні. Право та державне управління. 2021. № 1. С. 196-201.
27. Гура В. Корупція: поняття та види, причини виникнення. Економічний аналіз. 2022. Том 32. № 2. С. 73-81.
28. Даль А. Л. Система антикорупційних органів України. Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 3 груд. 2021 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2021. С. 99-102.
29. Дегтярьова І., Мороз В. Зарубіжний досвід запобігання корупції в органах публічної влади. Investytsiyi praktyka ta dosvid. 2025. №1. С. 200-206.
30. Джужа О.М. Концептуальні засади запобігання корупційній злочинності в Україні. Матеріали IV Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) : у 2 ч. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 65-68.

31. Задорожний С.А. Механізми запобігання та протидії корупції в органах місцевої влади: дис... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління»; Івано-Франків. нац. техн. ун-т нафти і газу. Івано-Франківськ, 2017. 251 с.
32. Запобігання корупції у запитаннях і відповідях: посібник для суддів. Київ: Ваіте, 2017. 146 с.
33. Калугіна І. О. Антикорупційна правова політика: природа і зміст. Аналітичнопорівняльне правознавство. 2021. № 4. URL: <http://journalapp.uzhnu.edu.ua/article/view/253778/251046>
34. Кікалішвілі М. В. Західноєвропейські моделі стратегії протидії корупційній злочинності. Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки. 2019. Т. 30(69), № 6. С. 124-130.
35. Клімова С.М. Організація запобігання та протидії корупції в Україні: навч. Посіб. Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2012. 283 с.
36. Ключник А. В., Гусенко А. А. Правове регулювання запобігання корупції в органах державної влади. Право та державне управління. 2024. № 1. С. 182-189.
37. Ковальова Т.В. Сучасні методики вимірювання корупції. Державне будівництво. 2018. №2. С. 34-55.
38. Ковальчук М.О. Зарубіжний досвід публічного адміністрування запобігання корупції. Науковий вісник публічного та приватного права. 2020. №3. С. 102-106.
39. Корупція: теоретико-методологічні засади дослідження: монографія / І.О. Ревак, В.І. Франчук, Ю.А. Комісарчук та ін. – Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 219 с.
40. Кохан О. І. Боротьба з корупцією в органах місцевого самоврядування: правові передумови та шляхи подолання. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2024. №82. С. 182-186.

41. Легка О.В. Основні детермінанти, які зумовлюють корупційні правопорушення в Україні. Право і суспільство. 2020. № 3. С. 44–49.

42. Мазарчук В., Федько І. Вплив корупції на економічне зростання.

URL:

https://feao.org.ua/wp-content/uploads/2016/10/FEAO_Corruption_Economy_A5_short_final.pdf

43. Мартинов Д. Ю., Обушна Н. І. Феномен корупції в системі публічного управління: теоретичні аспекти наукового дискурсу. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 8. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1720>

44. Мельник М. І. Корупція – корозія влади (соціальна сутність, тенденції та наслідки, заходи протидії): монографія. Київ: Юридична думка, 2004. 400 с

45. Мельник О. Г. Міжнародний досвід запобігання та протидії корупції як вектор формування національної антикорупційної політики в Україні. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 2. С. 32-35.

46. Мельченко В., Деркаченко Ю. Основні наукові підходи тлумачення поняття корупція. Молодий вчений. 2021. № 3 (91). С. 290-295.

47. Мисишин О. Запобігання політичній корупції в умовах повоєнної відбудови України. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2023. № 3. С. 70-77.

48. Мирославський С. В. Реалізація антикорупційної політики в сучасній системі державного та публічного управління: міжнародний досвід. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2023. №38. С.9–13.

49. Мирославський С.В., Лещенко А.В. Запобігання корупції у системі державного та публічного управління в Україні: історико-ретроспективний аналіз. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. №6. С. 25-29.

50. Мусенко А. Про причини корупції або корупціогенні фактори. URL: <https://buhgalter.com.ua/news/zapobigannya-ta-protydiya-koruptsii/pro-prichini-koruptsiyi-abo-koruptsiogenni-faktori/>
51. Нонік В. В. Дослідження сутності та трактування поняття "корупція": еволюційний аспект. Інвестиції: практика та досвід. 2019. № 3. С. 99-105
52. Нонік В.В. Сінгапурська антикорупційна історія: досвід для України. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2017. № 10. URL: <http://www.dy.nauka.-com.ua/?op=1&z=1509>
53. Оленцевич Н. В. Корупція в системі публічного управління: причини та запобігання. Бізнес Інформ. 2018. № 11. С. 28-33.
54. Остапенко Я.С. До проблеми визначення факторів, що обумовлюють вчинення службового підроблення як корупційного правопорушення. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2015. №33. С. 116-120.
55. Паутов В.О. Нормативно-правовий аспект протидії корупції в системі забезпечення національної безпеки України. Держава та регіони. 2019. №4. С. 171-175.
56. Пінчук В. І. Механізми державного управління запобіганню корупції в органах влади в контексті економічної безпеки : дис. ... д-ра філософії: 281 Публічне управління та адміністрування. Чернігів, 2023. 231 с.
57. Побережний В.В. Сутність та причини корупції в системі органів державної влади. Державне управління: теорія та практика. 2010. №2. С. 67-73.
58. Предко М. Вплив корупції на систему публічного управління в Україні. Літопис Волині. 2022. №27. С. 262-267.
59. П'ясецька-Устич С.В. Теоретичні аспекти аналізу корупції як системного явища в сучасній українській економіці. Причорноморські економічні студії. 2018. Вип. 28(1). С. 19-26.

60. Самодай В., Ковтун Г. Корупція: загрози та наслідки для соціуму. Економіка та суспільство. 2023. №49. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2360>
61. Сахарова К. Психологічні детермінанти корупції: теоретичний аналіз. Перспективи та інновації науки. 2022. № 4(9). С. 436-447.
62. Фоміна М.В. Сутність, форми і класифікація корупційних відносин. Економічний вісник університету. 2013. Вип. 21(1). С. 182–186.
63. Цаль-Цалко Ю. С., Якобчук В. П., Косянчук С. Г. Антикорупційна політика у сфері публічного управління. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 11. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1842>
64. Шатрава С.О. Розвиток та сучасний стан правового регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. Науковий вісник ХДУ: серія Юридичні науки. 2017. №3. С. 74-78
65. Швидкий, Я. Ю. Зарубіжний досвід протидії корупції та можливості його імплементації в Україні. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління. 2020. №1 (7). С. 219-227.
66. Шевчук О. А. Світовий досвід боротьби з корупцією та можливість його запровадження в Україні. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Юридичні науки. 2019. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnadpcurn_2019_2_9.
67. Шило С. М. Особливості застосування законодавства щодо запобігання корупції в умовах воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. 2022. Вип. 74. Ч. 2. С. 86-93.
68. Яковенко С.Б. Сутність корупції та її класифікація. Держава та регіони. Серія «Державне управління». 2017. № 1 (57). С. 109-114.
69. Ярмакі Х.П. Деякі аспекти міжнародного досвіду запобігання та протидії корупції. Південноукраїнський правничий часопис. 2024. № 1. С. 64-69.
70. Aidt T.S. Corruption, institutions, and economic development. Oxford Review of Economic Policy. 2009. №25. P. 271–291.

71. Banfield. E.C. *Moral Basis of a Backward Society*. Glencoe, IL: The Free Press, 1958. 210 p.

72. Bhandari M. P. *The Corruption a Chronic Disease of Humanity: Causes, Effects and Consequences*. *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*. 2023. №27(1). P. 5–17.

73. Ferdman H. *Corruption threats in law enforcement and public administration of Ukraine*. *Public administration and local government*. 2024. №8. P. 77-83.

74. Ranieri R. *The Fight Against Corruption*. *Handbook of Research on Trends and Issues in Crime Prevention, Rehabilitation, and Victim Support*. 2020. URL:

<https://www.adrioninterreg.eu/wp-content/uploads/2019/11/The-Fight-Against-Corruption.pdf>

75. Treisman D. *The causes of corruption: A cross-national study*/D. Treisman // *Journal of Public Economics*. 2000. Vol. 76. No. 3. P. 399–457.

76. Zlyvko S., Puzyrnyi V., Nishchymna S., Tkachenko O., & Samofalov O. *Administrative and legal methods of preventing corruption among public authorities: the experience of EU countries*. *Amazonia Investiga*. 2023. №12 (71). P. 83–92.

77. *Антикорупційна стратегія на 2021-2025 роки*. URL:<https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Antykoruptsijna-strategiya-na-2021-2025-rr.pdf>

78. *Корупція в Україні 2023: розуміння, сприйняття, поширеність звіт за результатами опитування населення та бізнесу*. URL:
https://www.sapiens.com.ua/publications/socpol-research/309/%D0%9A%D0%9E%D0%A0%D0%A3%D0%9F%D0%A6%D0%86%D0%AF-2023_%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_%D0%A3%D0%9A%D0%A0.pdf

79. *Корупція в Україні 2024: розуміння, сприйняття, поширеність*. URL:
<https://nazk.gov.ua/pdfjs>

80. *Норму про конфіскацію майна корупціонерів за угодою зі слідством повернули до КК*. URL:

https://biz.ligazakon.net/news/232432_normu-pro-konfskatsyu-mayna-koruptsonerv-za-ugodoyu-z-sldstvom-povernuli-do-kk

81. Поняття корупції та корупційних правопорушень. URL: http://new.vnrda.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2009:poniattia-koruptsii-ta-koruptsiinykh-pravoporushen&catid=56&Itemid=140

82. Система запобігання та протидії корупції. URL: <https://uplan.org.ua/analytics/systema-zapobihannia-ta-protydii-koruptsii-5-osnovnykh-elementiv/>

83. Система Прозорро. URL: <https://prozorro.gov.ua/uk>

84. Як Німеччині вдалося побороти корупцію і що з її методів може взяти на озброєння Україна. URL: <http://nabludatel.net/page/kak-germanii-udalos-poborot-korruptsiyu> Режим доступа:

85. Best practices in combating corruption. URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/a/13738.pdf>

86. United Nations Manual on Anti-Corruption Policy. URL: <https://www.unodc.org/pdf/crime/gpacpublications/manual.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація видів корупції

за суб'єктом корупційних відносин:

суб'єкти-хабарники – державні службовці, менеджери державних і приватних підприємств, політичні діячі;
суб'єкти, що пропонують хабар, – громадяни, приватні підприємці, приватні легальні фірми, тіньовий бізнес, державні підприємства, політичні діячі, державні службовці.

за метою корупції з погляду її суб'єктів:

суб'єкти-хабарники – збагачення за рахунок отримання матеріально-грошових цінностей, обмін послугами (протекціонізм, патронаж, фаворитизм);
суб'єкти, що пропонують хабар – прискорення вирішення питань у межах правового поля, вирішення питань за межами правового поля, отримання вигідних державних замовлень, кар'єрне зростання, лобіювання необхідних нормативно-правових актів, встановлення «добрих відносин», отримання

за ініціативністю корупційних відносин:

вимагання хабара посадовою особою;
підкуп посадових осіб за ініціативою суб'єктів, що пропонують хабар;
традиціоналізм у корупційних відносинах.

за рівнем організації та розповсюдження корупційних відносин:

«низинна» корупція (місцева, регіональна);
«верховинна» корупція (національна, міжнародна).

за типом організації корупційних відносин:

локальний – має разовий характер;
стільниковий – має сезонний або постійний характер.

за видом корупційних відносин:

тверді – хабар у вигляді товару, грошовий хабар, хабар у вигляді різного роду матеріальних цінностей (антикваріат, коштовності, ювелірні прикраси тощо);
м'які – непотизм (кумівництво), кронізм (протекціонізм), фаворитизм, патронаж, лобізм, клановість, трайбалізм, місництво та інші.

за мірою централізації корупційних відносин:

децентралізована корупція (випадкова);
централізована корупція («знизу до верху»);
централізована корупція («зверху до низу»).

за регулярністю корупційних дій:

епізодична корупція;
систематична або інституційна корупція;
клеткократична – корупція як невід'ємна частина владних відносин.

Рис А.1 Класифікація корупції за формою прояву та видом

Джерело: [62]

Таблиця А.1

Узагальнена класифікація видів корупції

Критерій	Види корупції
За суб'єктом корупційних відносин	- Внутрішня (за використання особою влади) - Зовнішня (за надання хабара іншим особам)
За метою корупції	- Прискорювальна (за дію) - Гальмівна (за бездіяльність) - Заради «добрих відносин»
За сферою прояву	- Побутова - Ділова - Верховної влади
За інтенсивністю	- Пасивна - Активна
За ініціативністю корупційних відносин	- Вимагання хабара посадовою особою - Підкуп по ініціативі суб'єктів
За рівнем організації	- Низова (регіональна) - Середня (муніципальна) - Верхівкова (національна)
За метою хабарництва	- Індивідуальна - Підприємницька - Громадська - Політична - Провладна
За типом організації	- Локальний (разовий) - Стільниковий (сезонний або постійний)
За видом корупційних відносин	- Тверді (грошовий хабар, товари) - М'які (непотизм, протекціонізм)
За мірою централізації	- Децентралізована (випадкова) - Централізована «знизу до верху» - Централізована «зверху до низу»
За регулярністю дій	- Епізодична - Систематична - Клептократична
За формою вигоди	- Грошова - Обмін послугами - Інші матеріальні вигоди
За сферою проведення	- Політична - Судова - Економічна - Соціальна - Освітня

	- Лікарська - Адміністративна
За суб'єктом корупційних відносин	- Хабарники (держслужбовці, менеджери, політики) - Суб'єкти, що пропонують хабар (громадяни, приватні підприємці, легальні фірми)
За метою корупції	- Збагачення (хабарники) - Прискорення рішень, кар'єрне зростання, лобювання (суб'єкти, що пропонують хабар)

Продовження табл. А.1

Критерій	Види корупції
За ініціативністю корупційних відносин	- Вимагання хабара - Підкуп за ініціативою суб'єктів
За рівнем організації	- Низинна корупція - Верховинна корупція
За видом корупційних відносин	- Тверді (грошовий хабар, товари) - М'які (непотизм, протекціонізм)
За регулярністю дій	- Епізодична - Систематична - Клептократична
За матеріальним рівнем	- Вища корупція - Середня корупція - Дрібна корупція

*Джерело: сформовано автором

Додаток Б

Вплив корупції на економічне зростання та добробут громадян

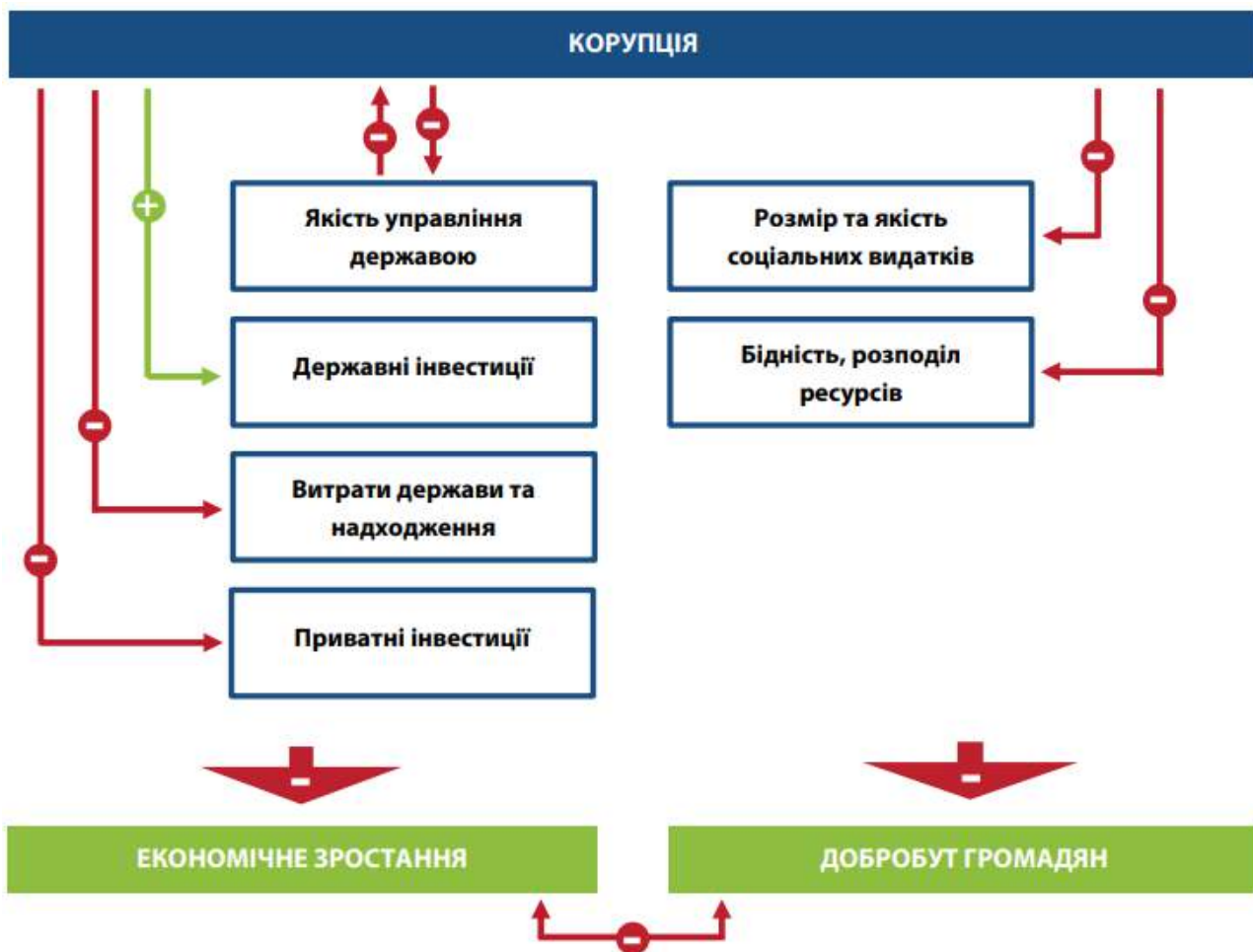

Рис. Б.1 Вплив корупції на економічне зростання та добробут громадян

Джерело: [17]